

DET TEOLOGISKE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET

TEOL

INFORMATION

Nr. 49 februar 2014

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan, professor, dr.theol. Kirsten Busch Nielsen	3
Københavnerskolens fader, Niels Peter Lemche, går på pension af professor, dr.theol. Mogens Müller	7
Om salmer af provst, ph.d. Peter Balslev-Clausen	11
Ny på Afdeling for Systematisk Teologi af professor (mso), ph.d. Christine Svinth-Væрге Pöder	15
Centre for Naturalism and Christian Semantics af professor, dr.phil. & theol. Troels Engberg-Pedersen	19
Kan katastrofer forandres? Om katastrofens natur og kultur af professor, lic.theol. Niels Henrik Gregersen	23
Helgenkult i middelalderen og (moderne) europæisk identitet af lektor, ph.d. Nils Holger Petersen	27
Den har jo noget på: omvendelsens litterære klæder af post.doc, ph.d. Elisabeth Engell Jessen	31
N.F.S. Grundtvig, kærligheden og lykken af lektor, cand.mag., ph.d. Ole Nyborg	35
„Frontier urbanism“ in Isioli town, northern Kenya by Hannah Elliott, ph.d. student	39
Folkekirkesynets udvikling og religionens afvikling af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Rasmus Markussen	43
At bedrive danske kandidatuddannelser i Kina af studiechef Maj-Britt Johannsen	47
Kalender Ved Pia Christensen	51
Liste over Publikationer fra Det Teologiske Fakultet	56

TEOL-information udgives af Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, i februar og september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Bladet kan rekvireres ved henvendelse til Kim Petersen på tlf. 35 32 36 67 eller på e-mail: kpe@teol.ku.dk

Meninger, der tilkendes i TEOL-information, gengiver de enkelte forfatteres synspunkter og er ikke nødvendigvis udtryk for redaktionens holdning.

Ansvarshavende redaktør: Dekan, professor, dr.theol. Kirsten Busch Nielsen.

Redaktion: Professor, dr.theol. Mogens Müller.

Layout og sats: Specialtrykkeriet Viborg

Tryk: Specialtrykkeriet Viborg. *Oplag:* 3.500

Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.

Forside: Knud Lavard dræbes af Magnus den 7. januar 1131 i

Haraldsted Skov på Sjælland. Træsnit, Lübeck 1492.

**Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, Postboks 2164
1150 København K.
Tlf.: 35 32 39 61
Fax: 35 32 36 00
www.teol.ku.dk**

Siden sidst

Af dekan, professor, dr.theol. Kirsten Busch Nielsen

At „fremdrift“ skulle blive et af de ord, der blev slidt mest på i efteråret 2013, var ikke til at forudse, da det foregående nummer af TEOL-information gik i trykken. Danskerne

taler ifølge websitet KorpusDK gerne om fremdrift på områder så forskellige som politik og økonomi, sport og musik. Nu har universitetsverdenen taget ordet til sig. En ændring af universitetsloven i forsommeren 2013 har gjort „studiefremdrift“ til en uddannelsespolitisk yndlingsglose. Men ikke alle ynder det, glosen dækker over.

Den politiske målsætning, at en fjerdedel af en ungdomsårgang skal have en lang videregående uddannelse, er skærpet til, at alle skal gennemføre på normeret tid. Kravet gælder også studerende, der ikke modtager uddannelsesstøtte. At universiteterne skal indrette uddannelserne, så indhold og tid svarer til hinanden, er indlysende. Men ansvaret for, at der faktisk er fremdrift i studierne, lægges i højere grad end før på universiteterne. Uanset hvordan man ser på lovæn-

dringens baggrund, kan man dårligt mene andet, end at den er udtryk for effektiv styring af universitetsuddannelserne.

Gennem dagspressen har man kunnet følge debatten om studiefremdriftsreformen. Også på Det Teologiske Fakultet har vi måttet tage stilling til ændringerne, hvis endelige detaljer dog knap kendes endnu. Studienævn, undervisere, ledelsesgruppe og de studerendes råd, Det Teologiske Fagråd, har gransket talmateriale og regelsæt og overvejet krav og handlemuligheder. Ét er opgaven med at fastholde det faglige niveau under strammere vilkår. Noget andet er reformens sandsynlige økonomiske konsekvenser, der kan blive barske, hvis ikke studietiderne kortes. Dertil kommer besværet med at få de eksamensadministrative systemer på plads i tide.

Endelig er der de mulige konsekvenser for studiekultur og -miljø. Man kan forudse, at fremtidens studerende bliver mere ens end dem, vi kender. Det Teologiske Fakultet er ikke det eneste sted, hvor en del studerende traditionelt har været længe undervejs, typisk fordi de har erhvervsarbejde eller er i en familiesituation, der fordrer nedsat studieaktivitet. Men fakultetets studerende er blandt

de „langsomste“ set ud fra de gennemsnitlige studietider. Meget siger et gennemsnit dog ikke. Studenterbefolkningen er præget af mangfoldighed, og kan det være andet end en styrke for studiemiljø og uddannelse? For Det Teologiske Fakultet kan også en succesfuld gennemførelse af studiefremdriftsreformen desværre have sin pris.

En værdifuld tradition, som studiestrukturen i grunden ikke levner rum for, er prisopgaverne. De studerende skønner på denne institution. Ved årsfesten i november blev fem stud.theol.’er belønnet. Mikkel Gabriel Christoffersen (*Gudbilledlighed og kristologi*), Signe Danielsen (*Fortællingen genfortalt. Forholdet mellem profetisk og historisk litteratur i Det Gamle Testamente*) og Louise Mejrup (*Kierkegaard – en postmoderne tænker eller en kristen apologet? Under inddragelse af den nyeste receptionshistorie ønskes en diskussion af Kierkegaards aktuelle status*) modtog universitetets guldmedalje, mens Adrian Hove-Kreutzfeldt (*Konge(r) og Profeter. Forholdet mellem profetisk og historisk litteratur i Det Gamle Testamente: Kongebøgerne, Esajas og Jeremias*) og Kristine Krarup (*Gudbilledlighed og kristologi hos Luther og Kierkegaard*) modtog sølvmedalje. Fakultetet ønsker forfatterne hjerteligt tillykke.

Ph.d.-uddannelsen er ikke omfattet af reformplanerne. Det ville nu heller ikke give mening at efterlyse bedre fremdrift på dette område. De fleste klarer ph.d.-studiet på omtrent den afsatte tid. Ved fakultetet har tre ph.d.-studerende nået målet i efterårets løb, og en fjerde ventes at gøre det inden forårssemesteret. De tre er cand.theol. Christine Tind Johannes-

sen-Henry, der har forsvaret afhandlingen *Hverdagskristendommens polydoksi. En empirisk-teologisk undersøgelse af tro i cancerrejsens kontekst*, cand.mag. Ole Nyborg, hvis afhandling har titlen *Grundtvig og kærligheden. Kærlighedsforståelsen i N.F.S. Grundtvigs prædikener*, og cand.theol. Kasper Dalgaard, der lige før jul forsvarede *A Priest for All Generations. An Investigation into the Use of the Melchizedek Figure from Genesis to the Cave of Treasures*. De nyslåede ph.d.’er fortjener fakultetets lykønskning for deres akademiske indsats.

Et ph.d.-stipendium er netop nu under besættelse, og yderligere to ph.d.-studerende, begge knyttede til forskningsprojekter, går i gang i løbet af vinter og forår. Nye kræfter er også kommet til i ph.d.-udvalget, som efter efterårets valg har ny bemanding på næsten alle pladser. Fakultetet siger det afgående udvalg med lektor Pia Søltoft i spidsen tak og ønsker det nye udvalg velkommen.

Siden sidst har vi taget afsked med fhv. provst Peter Balslev-Clausen, der har været tilknyttet som adjungeret professor gennem ti år. Om Peter Balslev-Clausens forskningsområde, hymnologien, kan man læse andetsteds i dette hæfte. Det samme gælder endnu et farvel, som fakultetet har måttet sige i det forgangne semester. Professor Niels Peter Lemche har søgt og fået bevilget sin afsked pr. 31. december 2013. Ved afskedsforelæsningen, der holdes en uge inde i februar, vil Niels Peter Lemche selv stille spørgsmålet, hvordan det skal gå efter hans pensionering. „Après le deluge: eller Københavnerskolen og hvad så?“, kalder han forelæsningen. Niels Peter Lemches forskning i Det Gamle Testamente stræk-

ker sig gennem et halvt århundrede, og størstedelen af dette virke har fundet sted ved Det Teologiske Fakultet, som er Niels Peter Lemche dyb tak skyldig.

Såvel nyadjuungeringer som nyansættelser har fundet sted. Rektor har tildelt professor Jørgen S. Nielsen ret til at betegne sig som adjungeret professor i Europæisk Islamisk Tænkning. Også på den måde er derved sørget for videreførelse af aktiviteterne under Center for Europæisk Islamisk Tænkning. Rektor har endvidere gentildelt professor (mso), ph.d. Lisbet Christoffersen titlen adjungeret professor i Kirke- og Religionsret. Nyansatte i den akademiske stab er Christine Tind Johannessen-Henry som postdoc i det tværfakultære forskningsprojekt *Changing Disasters* og Eelco D. Nagelsmit som postdoc i projektet *Solitudes. Withdrawal and Engagement*, der finansieres af Det Europæiske Forskningsråd.

En stadig større del af forskningen ved universiteterne udformes som projekter, der hviler på særlige bevillinger fra offentlige eller private, danske eller udenlandske forskningsråd og fonde. Forskerne ved Det Teologiske Fakultet er flittige til at skrive ansøgninger og gode til at opnå bevillinger. Senest har professor Arne Grøn modtaget en treårig bevilling fra VELUX FONDEN til, i samarbejde med en forskergruppe, at studere *Selvforståelse og selv fremmedgørelse: Eksistentiel hermeneutik og psykopatologi*. Når forskningens rammebetingelser ændrer sig, er det vigtigt at huske, at ikke al forskning egner sig til at blive udført i fællesprojekter. Hovedparten af fakultetets forskning rummes da også inden for finanslovsbevillingen. At opnå erkendelse og vinde ny viden sker i uforudsigelige

og oftest langsomme processer. Det betyder, at uanset om der er tale om videnskabelige resultater eller kontante bevillinger, er det, der høstes i dag, i reglen frugten af indsats, der er gjort for år tilbage. Også det skal huskes, når nye projekter er i støbeskeen.

Ved Københavns Universitet har omtrent en tredjedel af det videnskabelige personale og ca. ti procent af de studerende i dag udenlandsk baggrund. Ved fakultetet er andelen mindre på personalessiden, mens den for de studerende er større. På to kandidatuddannelser, nemlig – med deres danske navne – Afrikastudier og Europas Religiøse Rødder, optages især ikke-dansktalende studerende. Disse uddannelser drives helt og holdent på engelsk. Internationalisering er her ikke et mål i sig selv, men simpelthen et aspekt af universitetets hverdag. Det kræver, at der findes en modus vivendi på det sproglige område. Dansk er fakultetets første sprog, men der skal være plads til engelsk. Ph.d.-studerende Hannah Elliots artikel i dette hæfte trykkes derfor, som hun har skrevet den: på engelsk. Det hører til billedet af fakultetets virksomhed, at dansk og engelsk ikke er de eneste sprog i flittig brug. I de fire studieordninger tilsammen indgår hebræisk, græsk, latin, arabisk og swahili samt flere sjældnere sprog. I det nye år indføres på forsøgsbasis en ordning, der skal sikre, at også fremtidens teologistuderende vil kunne indfri det nødvendige krav om læsefærdigheder på tysk.

„Hvornår flytter I?“, spørger besøgende ikke sjældent. Efter at der i december blev indgået aftale mellem myndigheder og universitet om byggeriet af den del af Københavns Universitet Amager, som

skal huse bl.a. Det Teologiske og Det Juridiske Fakultet, er der udsigt til fremdrift i flytteplanerne. Nogen tid endnu vil fakultetet være at finde i Købmagergade. Vi glæder os, hver gang vi modtager besøg „udefra“, uanset om det sker ved gæsters deltagelse i seminarer, konferencer og forelæsninger, ved efter- og videreuddan-

nelse eller ved forskellige former for udvalgsarbejde. Kalenderen på hæftets sider rummer et udpluk af, hvad vi byder på. Mere kan findes på www.teol.ku.dk. Der er stadig tid til at lægge vejen forbi de forhenværende stormagasinlokaler, hvorfra jeg ønsker velkommen til forårssemesteret 2014.

Københavnerskolens fader, Niels Peter Lemche, går på pension

Af professor, dr. theol. Mogens Müller

Med udgangen af 2013 gik Niels Peter Lemche på pension. Dermed har den aktive del af en akademisk løbebane, der begyndte tilbage i 1964, fundet en afslutning.

Således blev Niels Peter Lemche cand. theol. fra Københavns Universitet i 1971. Efter at have aftjent sin værnepligt i Søværnet som værnepligtig teolog blev han kandidatstipendiat i København i 1972 og seniorstipendiat i 1975, for efter et „eksil“ i et lektorat i Gammel Testamente ved fakultetet i Århus 1978-86 at vende tilbage som professor i samme fag som Svend Holm-Nielsens efterfølger i 1987. I mellemtiden, i 1985, havde han i København forsvaret sin doktordisputats om *Early Israel*, en pænt stor bog på hen imod 500 sider.

Trækkene i den forskerprofil, som er blevet Niels Peter Lemches, lå tidligt fast. Således udtrykker allerede hans tidligste bog, *Israel i Dommertiden* fra 1972, en fast vilje til at nedbryde hævdivundne positioner inden for forskningen og lægge an til et såkaldt paradigmeskifte. Det

kom også til udtryk i lærebogen *Det gamle Israel* fra 1984 (4. udgave 1991).

Der var tale om en kraftig ommøblering i faget. Indtil da havde meningen på bjerget ligget nogenlunde fast: Den bibelske opfattelse af en samlet indvandring af et tolvstammefolk under Josvas førerskab var afskrevet som uhistorisk. I stedet regnedes der med forskellige indvandringers forskellige steder fra, hvor man først efterhånden fandt sammen i forbund. Der blev tale om et kultfællesskab, der byggede på traditioner fra Moses, og som en sydfra kommende stamme medbragte fra Sinaj. Med tiden blev alt dette til en fælles forhistorie, hvad der også førte til skabelsen af forestillingen om en samlet indvandring.

Denne forståelse var blevet anfægtet til fordel for en revolutionshypotese. I virkeligheden opstod Israel ved en revolte i den kana'anæiske bondebefolkning mod det kana'anæiske politiske system, der havde ført til en forarmelse af landet. Revolten skulle til dels skyldes en gruppe „hebræere“, der under Moses' og siden Josvas ledelse kom fra Egypten, medbringende Jahve-religionen. Her blev opdelingen i stammer set som en senere konstruktion, hvor man organiserede sig i

større helheder. Det hele skyldtes altså en strukturændring i et eksisterende samfund.

I stedet argumenterede Niels Peter Lemche nu i sin disputats for en evolutionshypotese, som ville tilgodese den antropologiske og sociologiske forskning i mellemstlige samfundsforhold. Her er det nemlig ikke muligt at konstatere en entydig udvikling fra nomadetilværelse over fastboende landbrugere til bysamfund. Tværtimod var disse samfundsformer afhængige af vekslende økologiske, sociale og politisk/storpolitiske faktorer. Således kunne der under bestemte forhold ske en udvandring fra byerne og en nomadisering af tidligere bofaste bønder.

Dertil kommer, at arkæologien ikke kan godtgøre noget radikalt befolkningskulturskifte omkring år 1000 f.Kr., det tidspunkt, som man almindeligvis har sat indførelsen af kongedømmet til. Desuden stammer de gammeltestamentlige kilder, man øser af, fra en langt senere tid, nemlig tiden efter eksilet i 500-tallet, dvs. fra persisk og hellenistisk tid – sidstnævnte indledtes med Alexander den Stores erobring af Mellemøsten omkr. 330 f.Kr. Der er altså med beretningerne om forhistorien tale om en sen tids tilrettelæggelse af begivenheder, der skal forklare og legitimere forholdene på skrifternes affattelsestid.

Niels Peter Lemches evolutionshypotese ville her afløse den „maksimale model“ med en „minimal“. Videnskaben skal ikke bygge på det, som den historiske kritik endnu ikke har nedbrudt, men i stedet på det, som den positivt kan sandsynliggøre. Og her bliver billedet et andet end det traditionelle: Arkæologien vidner således om en hensygnen af bykulturen

omkr. 1000 f.Kr. Den synes at have medført en afvandring fra byerne ud i bjergområderne, hvor nye dyrkningsmetoder førte til en opdyrkning af bjerglandet og dannelsen af landsbysamfund og en organisering af befolkningen i stammer, som efterhånden blev en trussel for de kana'anæiske bystater. Sikker historisk viden om et Israel har vi først, når vi kommer et stykke ned i den såkaldte kongetid, dvs. 800-tallet f.Kr.

Ifølge Niels Peter Lemche skyldtes Israels opståen altså en indrekana'anæisk udvikling, og først hen ad vejen begyndte det nye samfund at opfatte og definere sig selv folkeligt og religiøst i modsætning til det folk, man var brudt ud af. Så også Israels religion skal forstås evolutionistisk: Fra at have været kana'anæisk begyndte den først i den senere kongetid af antage de mere „etiske“ konturer, vi kender fra Det Gamle Testamente. En konsekvens af dette syn på den gammeltestamentlige historieskrivning er, at der virkelig er tale om „bibelhistorie“, dvs. i en eller anden forstand teologi, som kan rumme historiske erindringer, men væsentligt er kilder til en sen eftertids teologiske tilrettelæggelse af sin forhistorie.

Dette syn på Israel som et kana'anæisk udbrydersamfund også i religiøs forstand udbyggedes snart efter i *The Canaanites and Their Land. The Tradition of the Canaanites* fra 1991. Men på det tidspunkt tog opgøret med det hævdundne en ny drejning. Således udkom der i 1992 i Dansk Teologisk Tidsskrift en artikel med titlen „Det gamle Testamente som hellenistisk bog“, hvor Niels Peter Lemche slog til lyd for, at det ikke bare var den gamle græske oversættelse af jødedømmens hellige skrifter, den såkaldte

Septuaginta, der blev til fra 250-100 f. Kr., der åbnede sig for den hellenistiske kultur. Det gjaldt også den hebraiske Bibel. Selv om det i dag i manges ører lyder som en selvfølge, så skulle der et mindre bevidsthedsskred til for at erkende, at det meste af Det Gamle Testamente var blevet til på et tidspunkt, hvor græsk kultur for længst også gjorde sig gældende i Den Nære Orient, noget der selvfølgelig tog yderligere fart med Alexander den Stores erobringer. Og her var Israel ikke en isoleret ø i et hellenistisk hav.

Skal man sammenfatte, hvad der har været den måske vigtigste konsekvens af Niels Peter Lemches indsats, er det, at opmærksomheden er blevet flyttet fra væsentligst at være beskæftiget med den historie, der bliver fortalt i Det Gamle Testamente, og dens mulige „historiskhed“, til at koncentrere sig om dem, der skabte disse skrifter, ofte ved at sammenredigere og præge foreliggende traditioner. For så meget synes at ligge klart: Det Gamle Testaments skrifter er i deres nu foreliggende skikkelse ikke udtryk for kongetidens religion, der i hvert fald i den tidlige periode mest af alt har lignet de kana'anæeres, som der polemiseres så heftigt imod. Den religion, der kommer til orde, er den jødedom, som nok har rødder tilbage i den sene kongetids profetisme, men som ellers fandt sit udtryk i persisk og hellenistisk tid – og altså slet ikke var upåvirket af, hvad der foregik i verden omkring den.

Niels Peter Lemche begyndte tidligt at omtale sit nye syn på Det Gamle Testamente som „Københavnerskolen“ – dem er der jo flere af. Men her har atomfysikken og lingvistikken så fået et teologisk sidestykke. Profilen blev styrket, da Tho-

mas Thompson blev ansat i 1993 som Eduard Nielsens efterfølger, men Københavnerskolen havde også udenlandske repræsentanter som f.eks. Philip Davies i Sheffield.

Københavnerskolens udtalt „minimalistiske“ historieforståelse blev et elsket hadeobjekt for alle mulige fortalere for mere „maksimalistiske“ opfattelser af bibelhistoriens „historiskhed“. Men Niels Peter Lemche har øjensynlig befundet sig udmærket i disse kampzoner – det er ikke for ingenting, at han har været kaptajn i Hjemmeværnet – og han har heller aldrig været særlig forsigtig i sine udtalelser. Så der har hele tiden været rigeligt med angrebsflader. Til plus-siden hører imidlertid også, at sendateringen af Det Gamle Testamente har bragt det nærmere til Det Nye: Det store sorte hul, der tidligere blev oplevet mellem Bibelens to dele, er således skrumpet kraftigt ind. Under en bestemt synsvinkel kan Det Nye Testamente således udmærket anskues som én mulig fortsættelse af processer i Gamle Testamente og den tidlige jødedom, sådan som vi i dag har kendskab til dem ikke mindst gennem Dødehavsteksterne.

Gennem årene har Niels Peter Lemche publiceret en meget lang række af bøger og artikler, også på hovedsprogene. En komplet bibliografi frem til 2005 (udarbejdet af Thomas Thompson) findes i det festskrift, der udkom i anlednings af 60-års fødselsdagen: *Historie og konstruktion*, Forum for Bibelsk Eksegese 14. Men det er jo allerede noget siden, og listen er i dag adskilligt længere. På dansk udkom i 2008 således lærebøgerne *Det Gamle Testamente mellem teologi og historie*. *Den historisk-kritiske bibelforsknings storhed og fald* samt *Gammeltestament-*

lig og bibelsk teologi. Det skal også nævnes, at Niels Peter Lemche i 1987 var hovedinitiativtager til udgivelsen af et nyt fagtidsskrift: *Scandinavian Journal of the Old Testament*, som har været en succes.

Som årstallene fortæller, har Niels Peter og jeg fulgtes mere eller mindre ad siden 1964. Og det skal da også lige med, at vi i 1995, 1998, 2005 og 2010 sammen har arrangeret ekskursioner for studerende til Mellemosten, hvor Niels Peters nærmest encyklopædiske viden kunne komme til fuld udfoldelse.

Pensioneringen vil næppe få Niels Peter Lemche til at sagtne farten. Der spo-

res ingen særlig metaltræthed. Typisk for ham er det således, at han i de sidste semestre inden sin afgang ud over den almindelige undervisning har udbudt kurser i for længst afdøde sprog som akkadisk, ugaritisk og syrisk (som vel at mærke ikke er det sprog, der tales i Syrien i dag, men en afart af aramaisk) til mere end almindeligt interesserede studerende. Og dem er der, til trods for skiftende regerings forsøg på at lamme lysten til alt andet end eksamenslæsning, heldigvis stadig nogle af. Der vil opstå et stort tomrum efter Niels Peter Lemche. Både som lærer og kollega. Vi kan ikke andet end ønske ham endnu mange, gode og frugtbare år.

Om salmer

Af provst ph.d. Peter Balslev-Clausen

I en evangelisk-luthersk kirke som Den danske Folkekirke er salmerne og salmesangen en af de vigtigste kommunikationsformer. Grundlæggende er salmesangen men-

nighedens reaktion på forkyndelsen af Guds vilje med mennesker, dvs. Guds kærlighed til mennesker, sådan som Jesus Kristus legemliggjorde den, og sådan som Helligånden aktualiserer den.

Thomas Kingo opfattede søndagsgudstjenesten som den ugentlige bryllupsfest mellem Jesus Kristus, den himmelske brudgom, og menigheden, Jesu Kristi jordiske brud. Kingo skrev sine salmer som åndelige bryllupssange, der ikke alene skulle beskrive forholdet mellem den himmelske brudgom og hans jordiske brud, men som også skulle være en vigtig del af virkeliggørelsen af dette forhold. Hans Adolph Brorson og N.F.S. Grundtvig skrev deres salmer ud fra den samme grundlæggende forståelse af forholdet mellem Gud og mennesker. Ikke alene englernes sang på marken ved Betlehem (Luk 2,14), men også, og måske

især, Marias lovsang (Luk 1,46-55) er ud fra denne forståelse begyndelsen på den kristne salmesang og dermed på salmesangen i Den danske Folkekirke: Salmesangen er den kristnes og de kristnes lovsang – „love-song“, for at bruge Johannes Møllehaves udtryk– til den treenige Gud som reaktion på hans kærlighed til mennesker.

Gennem salmerne kommer vi så tæt på den treenige Gud, som vi mennesker kan komme. Ligesom Gud i sit ord til os åbner sig for os og gør sit liv til vores, åbner vi os gennem salmerne, og gør vores liv til et liv i ham, ligesom vi deler vores liv med og i Gud med dem, vi synger salmerne sammen med. Salmerne hører på denne måde uløseligt sammen med forkyndelsen og sakramenterne og er dermed en konstituerende del af gudstjenesten, men har samtidig en betydning, der rækker ud over gudstjenesten søndag formiddag.

Ligesom bibellæsning aktiverer forkyndelsen af Guds ord ugen igennem, aktualiserer salmerne tilegnelsen af forkyndelsen. Når salmerne bliver læst og sunget, bliver forholdet til Gud og mennesker levende. Salmerne bliver herved et levende udtryk, ubundet af tid og sted,

for kristne menneskers selvforståelse, der altid vil være den enkelte kristnes forståelse af hans eller hendes forhold til Gud og mennesker. Salmesangen er principielt set altid en sang sammen med andre: dels med den, der har digtet salmen, og den, der har komponeret dens melodi, dels med dem, man synger eller har sunget salmen sammen med. Selvom man synger salmen for sig selv, synger man den ikke alene.

Salmesangen forener gudstjeneste og hverdagsliv. Når salmerne bliver sunget i ugens løb, gør de hverdagen til en fortsat gudstjeneste og søndagsgudstjenesten til hverdagens fortættede udtryk som enheden af det interaktive fællesskab mellem Gud, menigheden og den enkelte.

Salmesangen er, sådan som vi kender den fra Den danske Folkekirkes praksis, det optimale udtryk for praktisk teologi. Alle teologiens fag samles i hymnologien, læren om salmer og salmesang. Salmerne forudsætter Det gamle og Det nye testaments fortællinger og billedsprog, evangeliernes forkyndelse og brevenes overvejelser, som de bearbejder systematisk i forlængelse af bekendelser på den ene og menneske- og verdenssyn på den anden side. Dertil kommer, at salmerne er levende udtryk for kirkens historie. Salmebogen indeholder tekster, gendigtede, oversatte og bearbejdede, fra hele kirkens historie, fra salmerne i Det gamle Testamente til tiden omkring 2000. Gennem salmerne lærer vi ikke alene de gamle og deres kristendom at kende, vi bliver også, når vi synger deres salmer, ét med dem i sangen, sådan som vi bliver ét med dem, vi synger sammen med i dag.

Når vi synger Luthers salmer tilegner vi os umærkeligt, men virkningsfuldt

gennem dem hans bibelske teologi, hans forudsætninger i oldkirkens og middelalderens teologi og fromhedsliv, ligesom hans reformatoriske forkyndelse og hans opgør med pavekirken, sværmerne og muslimerne bliver nærværende for os.

Takket være den kendsgerning, at de fleste salmer er skrevet af de skiftende tiders bedste digtere, er de i stand til at åbne for menneskelige og kristne perspektiver, som ellers ville være ukendte for os. Digternes fortættede sprog og evne til billedlige udtryk gør salmerne til overskuelige, koncentrerede udtryk for, hvad det vil sige at være et menneske, nærmere bestemt et kristent menneske. Herved bliver salmerne og salmebogen til en folkelig dogmatik, der med få ord er i stand til at udsige det uudsigelige. Selvom det kan være vanskeligt at forklare, hvad det er, et digt siger, ved alle, hvad det drejer sig om, selvom ikke alle rigtig tør sige det, som når Grundtvig i „Hil dig, Frelser og Forsoner“ lader os sige til Jesus Kristus:

Du, som har dig selv mig givet,
lad i dig mig elske livet,
så for dig kun hjertet banker,
så kun du i mine tanker
er den dybe sammenhæng! (DDS 192.7)

Som digter er Grundtvig i stand til at sige, hvad det vil sige at være et kristent menneske, i forhold til Gud og i forhold til dem, vi deler vores menneskeliv med.

Analysen af salmetekster følger de samme regler som analysen af poetiske tekster i almindelighed. Dvs. at digterens forudsætninger, personlige, teologiske, kulturelle og litterære, skal inddrages for at man kan komme hele vejen rundt om

digtet. Dertil kommer, at den melodi, som teksten er skrevet til eller har inspireret til, naturligt inddrages til belystningen af digterens intention med eller komponistens forståelse af digtet. Det betyder, at analysen af en enkelt salme kan inddrage mange forståelseslag, før den er bragt til en foreløbig konklusion. Er der tale om en salme, der stadig er i levende brug, betyder det, at salmebrugeren bliver sat i umiddelbar eksistentiel sammenhæng med hele salmens sammenhæng, digteren, komponisten og deres samtidige brugere af salmen. En salme kan på denne måde både som teologisk tekst og som digt opleves som en forbindelse til en fjern, men stadig gennem salmen levende fortid, på samme måde som et andet kunstværk kan opleves på en sådan måde, at det ophæver forskellen i tid og sted, ikke ved at etablere samtidighed, men sammenhæng.

Den Danske Salmebog 2002 rummer salmer fra alle kristne perioder og kan således danne udgangspunktet for beskæftigelse med det meste af kirkens historie. Gennem N.F.S. Grundtvigs gendigtninger af salmer fra kirkens græske og latinske oldtid og middelalder er disse to perioder forholdsvis fyldigt repræsenteret i salmebogen og vidner om den gamle kirkes fortsatte relevans for kristne i dag. Takket være Martin Luthers positive vurdering af senmiddelalderlig fromhed har han og sammen med ham andre, i Danmark især salmebogsudgiveren Hans Thomisson, gendigtet førreformatoriske kirkelige sange til fortsat brug, hvorved vi ikke alene lærer middelalderen at kende, men også oplever, så at sige på første hånd, at den lutherske reformation netop var en reformation og ikke et brud. Sidst

i det 16. århundrede viser Hans Christensen Sthen med sine salmer, at salmesangen lige så meget hørte hverdagen som søndagen til. Hans *Liden Vandrebog* var udgivet til brug i hverdagen. Det samme var Thomas Kingos to *Aandelige Sjunge-Koor*, der blev til ud fra den forudsætning, at det kristne menneskeliv, der bliver levet i hverdagen i kald og stand, på sin vis er ligestillet med gudstjenesten om søndagen. Hans Adolph Brorsons salmer, der blev til i årene efter 1730, var formelt skrevet og udgivet som gudstjenesalmer, men reelt blev de indtil midten af det 19. århundrede mest brugt i hjemmene og ved „gudelige forsamlinger“, møder af ligesindede vakte, der skilte sig ud fra de mange, der efter de vaktens opfattelse hverken tog deres kristendom eller deres menneskeliv alvorligt. Selvom Brorsons pietistiske salmer tilsyneladende var udtryk for de vaktens selvmarginering, var de i virkeligheden udtryk for den moderne tids gennembrud med dens individualistiske menneskesyn, som Grundtvig i det 19. århundrede formelt prøvede at rulle tilbage, men reelt fremmede. Oplysningstidens salmer blev, efter at have domineret *Evangelisk-kristelig Psalmebog* fra 1798, fjernet fra salmebøgerne af nationalromantisk og nypietistisk vakte salmebogsudgivere i (u)skøn forening. Siden 1850 har salmebøgerne og salmesangen videreført den nationalromantisk-pietistiske linje i stadig mere udtyndet form. De salmer, der er kommet til siden 1939, da K.L. Aastrup udgav sin første salmesamling, har suppleret traditionen på forskellig vis, men har ikke medført nogen overbevisende folkelig fornyelse af salmedigtningen og salmesangen. Det betyder ikke, at salme-

digtningen de seneste 75 år ikke er en overvejelse værd. Tværtimod. Den er et ligeså tydeligt udtryk for sin tids teologi og kirkelighed som alle foregående perioders salmedigtning har været. De nye salmer siger ikke alene noget om salmedigterne og deres samtid. De siger også

noget om os selv som salmedigternes samtidige. Salmerne er stadig et studium værd. Som for 500 år siden er salmestudiet, studiet af traditionens og samtidens kirke- og fromhedsliv, en relevant forudsætning for dels at agere i kirken, dels at reagere på den.

Ny på Afdeling for Systematisk Teologi

Af professor (mso), ph.d. Christine Svinth-Væрге Pøder

Den 15. juni 2013 tiltrådte jeg en stilling som professor (mso) i dogmatik. Jeg er ny på Det Teologiske Fakultet i København: Forud for udnævnelsen har jeg arbejdet

med et postdoc-projekt i rammerne af forskningsprojektet *Reformatorisk Teologi* ved Aarhus Universitet, hvorfra jeg både har min kandidat- og min ph.d.-grad. Samtidig med postdoc-projektet har jeg i en årrække boet i Tallinn i Estland sammen med min mand og vores to børn. Så samtidig med, at jeg arbejder mig ind i min nye stilling, står der en flytning på programmet – fra Estland til Danmark.

For 12-13 år siden kunne de internationale flytninger stadig klares med en kuffert og en rygsæk og dertil en kasse med bøger, eller to, som blev sendt med posten. I 2001 skrev jeg det meste af mit speciale – om retfærdiggørelseslæren i spændingsfeltet mellem Barth og Luther – i Tartu, Estland. Herefter fulgte et par år ved Georg-August-Universität Göttingen, hvor jeg tidligere havde

været på studieophold, og hvor jeg nu påbegyndte min ph.d.-afhandling om bønnens betydning i Barths teologi. Holdningerne til Barth var i Göttingen præget af en vis polarisering. Denne spænding i Barth-receptionen kom til en vis udstrækning til at præge arbejdet med min ph.d.-afhandling, idet den gjorde mig nysgerrig efter at komme til bunds med Barths teologiske metode og retoriske strategier.

Afhandlingen blev gjort færdig i Århus og indleveret og forsvaret i 2007. Efterfølgende modtog jeg i 2008 Aarhus Universitets Forskningsfonds ph.d.-pris. På det tidspunkt var jeg – med bopæl i Tallinn – lige begyndt på mit postdoc-projekt om Lutherrenæssancens reception af Luthers Romerbrevsforelæsning, som blev finansieret af en 3-årig bevilling fra Carlsbergfondet. Dette gjorde det muligt at arbejde med projektet i løbende udveksling med forskergruppen Reformatorisk Teologi i Århus og også med nogle af de kommende københavnske kolleger i forbindelse med deltagelse i forskellige internationale seminarer og workshops, bl.a. i Nordic Luther Network-regi.

Bønnens fundamentalteologiske betydning

I mit arbejde er jeg interesseret i fundamentalteologi – dogmatikkens grundlagsspørgsmål om troens betydning og ytringer og om, hvordan mennesket erfarer gudsforholdet. I min ph.d.-afhandling stod spørgsmålet om bønne fundamentalteologiske betydning i centrum i en undersøgelse af Barths teologi – fortrinsvis i hans *Kirchliche Dogmatik*. Barth tilskrev hen imod slutningen af sin teologiske løbebane bønne principiel betydning for teologien. Han afviser at tale om religiøs erfaring, og afhandlingens tese var den, at han netop derved kan yde den dialektisk forståede erfaring retfærdighed. Spændingen mellem det, der kan erfares og det, der ikke kan, kommer til udtryk i hans forståelse af bønne. Denne spænding bliver her forløst gennem bønnens begivenhedsstruktur, som er af en særlig dialogisk karakter. Bønne er ikke en enetale, for den henvender sig til en samtalepartner i visheden om at blive hørt. Denne vished er hos Barth afgørende, og han ser det derfor som bønnens berettigelse, at den er hørt af Gud på forhånd.

I mit arbejde med dette projekt brugte jeg et begreb om gensidig udveksling som forståelsesnøgle for undersøgelsen. Det viste sig, at Barths teologi et langt stykke vej forstår forholdet mellem menneske og Gud i gavekategorier. Etableringen af relationen mellem Gud og menneske ser Barth som Guds rene gave til mennesket. Det traditionelle synspunkt i den reformatoriske tradition er, at hvis mennesket vil bidrage her, ses det som et forfejlet forsøg på at kontrollere forholdet til Gud via modydelser. Det viste sig

imidlertid, at Barth tog højde for både den rene gave og for gensidigheden mellem Gud og menneske.

Nu kan det ganske vist umiddelbart se ud til, at Barths teologi klart kan tilskrives et ideal om ren gave, og at Barth dermed underkender udveksling mellem Gud og menneske. Han ser Gud som eneste aktør i forholdet til mennesket, og hans udlægning af bønne synes i første omgang at bekræfte denne struktur: For i bønne og taksigelsen vedgår mennesket, at det over for Gud står som passiv modtager og ikke på nogen måde kan bidrage til gudsforholdet. Derfor bliver det rigtig interessant, når Barth beskriver bønne som noget, mennesket giver: Det giver Gud æren og dermed giver det sig selv. Mennesket beder, fordi det er blevet bevidst om sin position som modtager, og dermed vendes bønne til selvfor-glemmende lovprisning. Og netop i denne vending bliver bønne til gave fra Gud til mennesket. Vi har her at gøre med en simultan reciprocitet, hvor mennesket, idet det giver, samtidig modtager. I denne vending bliver gudsforholdet virkeliggjort og det er, hvad der ligger i begrebet „bønhørelse“. Bønhørelse kan altså for Barth betyde, at bønne vender transformeret tilbage fra Gud til det bedende menneske, så mennesket forundret genkender sin bøn og i det samme forstår sin relation til Gud og sig selv på en ny måde. Bønhørelse er således en begivenhed, hvor den bedendes fastlåste forestillinger om Gud og om sig selv overvindes. Det er den begivenhed, titlen på min afhandling, *Doxologische Entzogenheit* (Berlin/New York, 2009), henviser til. Den umærkelige vending fra bøn til lovprisning indeholder et erfaringsmoment, hvor men-

neskets opmærksomhed er vendt bort fra det selv og ud mod en anden instans, og derved kommer det til ny erkendelse af sig selv og af sin omverden.

Negativ vished

Nogle lignende fundamentalteologiske strukturer går igen i mit igangværende forskningsprojekt med titlen „Den negative visheds transformationer“, men nu med den tidlige Luthers forståelse af retfærdiggørelsen som omdrejningspunkt. Teologihistorisk fokuserer projektet på tiden omkring verdenskrigene, som blev skelsættende for protestantisk teologi. I centrum for undersøgelsen står Karl Holls og Rudolf Hermanns interpretationer af Luthers Romerbrevsforelæsning fra 1515/16.

Under indtryk af de turbulente tilstande og det dybe ressentiment i Tyskland efter afslutningen på 1. verdenskrig udgav Karl Holl i 1921 sit første bind af *Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte* om Luthers teologi, som blev startskuddet for den tyske Lutherrenæssance. Med sin fremhævelse af, at Gud „fører mennesket ind i mørket“, fordi netop dette er vejen til et sandt menneskeliv, var denne bog et afgørende opgør med de foregående århundreders forståelse af lyksaligheden som målet med etik og religion. I stedet kommer samvittigheden – det med Gud samstemte menneskes dømmende samvittighed – til at stå i centrum. Etik og religion kulminerer hos Holl i 1921 med tanken om „den stærke kristne“, som i bevidstheden om at være instrument for Guds vilje ofrer sig for sine medmennesker – evt. i form af et integritetsoffer, hvor den handlende giver afkald på sin sjæls frelse. Det er en tanke, som har sit

forbillede i forestillingen om den frivillige fortabelse, *resignatio ad infernum*, som Holl finder i Romerbrevsforelæsningen. Holls brug af denne forestilling kan minde om Kierkegaards „suspension af det etiske“ i Frygt og Bæven, som Holl havde læst, men Holl kan ikke på samme måde som Kierkegaard holde forestillingen om resignationen dialektisk i bevægelse. Den kommer til at stå som en blindgyde i Holls social-etiske rammeverk.

Greifswald-teologen Rudolf Hermann gjorde derimod (til dels i lighed med den dialektiske teologi) op med denne førsproglige forankring af retfærdiggørelses-erfaringen i samvittigheden. I stedet knyttede han retfærdiggørelsen til bønnen i en perspektivrig nytolkning af Luthers tidlige teologi. Hermanns opdagelse af sammenhængen mellem bøn og retfærdiggørelse hos Luther tager udgangspunkt i det forhold, at Luther i sin første forelæsning over Salmernes Bog artikulerer den spirende indsigt i retfærdiggørelsens logik ved hjælp af bibelcitatier – med tiltale til Gud i 2. person. Hermanns pointe er, at der i bønnen sker noget, som ikke kan erkendes anderledes end netop i bønnen: Idet mennesket beder om syndsforladelse erfarer det – i bønnen – retfærdiggørelsen. Hvis selverkendelsen ikke kom længere end til den tavse, kredsende selvanklage, ville dette ikke ske. Men bønnen fører ud over sig selv. Retfærdiggørelsen artikulerer sig på afgørende vis i kommunikation og mundtlig sproglighed, i bønnens og lovprisningens tiltale. Idet jeg gør brug af H. Assels begreb om assertorisk tilblivelse („assertorische Werde-Urteile“), skal det her vise sig, at bekendelse, bøn og lovpris-

ning ikke artikulerer en forhåndenværende indsigt, som også kunne komme til udtryk på anden vis, men at det, der artikuleres med disse sprogformer, først dermed realiseres subjektivt.

Perspektiver

Dermed har arbejdet med bl.a. Hermanns luthertolkning givet mig mulighed for at arbejde videre med resultatet fra min ph.d.-afhandling. Den fundamentalteologiske indsigt i de behandlede positioner er, at tro, vished, selv- og gudserkendelse ikke kan realiseres adskilt fra fuldbyrdelsen af konkrete sprog- og praksis-former som f.eks. bøn, klage eller lovprisning. Disse bliver således grundfigurer i forståelsen af retfærdiggørelse og gudserkendelse. Grundlæggende bliver de forståelsesnøgler til en dialektisk sammenhæng mellem passivitet, aktivitet og receptivitet i troens liv. Her bidrager det forstærkede fokus på negativitetens rolle i mit

igangværende projekt (også hvad angår *anliggendet* i figuren *resignatio ad infernum*, uanset Holls aporier) med noget væsentligt: Antydningens kan man nemlig påpege, at tager man højde for negativiteten, bliver det muligt at forstå retfærdiggørelsens passive receptivitet på en måde, som ikke udelukker aktivitet i det hele taget. Dermed bliver det muligt at integrere ikke blot faktiske, konkrete handlinger, men også den konkrete og kontingente tilværelses iboende negativitet, i forståelsen af troens liv.

Fremover vil arbejdet med disse spørgsmål fortsætte i en ny arbejdskontekst her på Det Teologiske Fakultet i København – i et berigende sammenspil med undervisningsopgaverne og det kollegiale samarbejde og i udveksling med andre forskningsområder. Jeg er blevet taget godt imod og glæder mig til de kommende år.

Centre for Naturalism and Christian Semantics

Af professor, dr.phil. et theol. Troels Engberg-Pedersen

Et af Københavns Universitets såkaldte „stjerneprogrammer“, *Centre for Naturalism and Christian Semantics*, som blev iværksat af universitetets rektor for en femårsperiode

i 2008, udløb med udgangen af 2013. Hvad ville vi opnå? Hvad har vi opnået? Og hvad lykkedes ikke?

Formålet

Vi – dvs. min „co-principal investigator“, Niels Henrik Gregersen, og jeg selv som „principal investigator“ – havde tre hovedmål. Grundlæggende ville vi undersøge, hvordan kristen tænkning i fortid og nutid forholder sig til den ambition om „naturalisering“, som har behersket moderne refleksion inden for videnskaberne i de seneste årtier. Under den overskrift falder to allerede igangværende forskningsområder, hvor Gregersen og jeg selv på forhånd havde været stærkt involveret: (1) de aktuelle diskussioner om „religiøs naturalisme“ inden for den del af den systematiske teologi, der kaldes „Science & Religion“, og (2) igang-

værende forsøg inden for „Early Christian Studies“ på at gentænke forholdet mellem antik filosofi (primært stoicismen over for platonismen) og tidlig kristen tænkning om naturen og Gud. Som noget helt nyt ville vi så (3) forsøge at holde disse to forskningsområder sammen. Kunne systematikken lære af eksegesens forsøg på gentænkning af den tidligste kristendom? Kunne eksegesen omvendt lære af de moderne perspektiver, som systematikken kunne uddrage? Og altså i sidste ende: Kan kristendommen „naturaliseres“?

Praksis

Vi gik til værks ved at ansætte en stribe yngre folk som henholdsvis ph.d.-studerende og postdoc’er. Og lad mig nævne dem her én gang for alle: Gitte Buch-Hansen (Origenes og stoicisme/platonisme), Dylan M. Burns (Guds „forsyn“ i antik tænkning), Tilde Bak Halvgaard (gnosticismen og antik sprogfilosofi), Frederik Mortensen (Schelling og religiøs naturalisme), Stefan Nordgaard (Origenes og stoicisme/platonisme), Anne Runehov (kognitive „theories of mind“ og empati), Lars Sandbeck (kognitiv evolutionsteori og kristen nyplatonisme),

Johanne Stubbe Teglbjærg (naturalisme og trinitetsteologi), Runar Thorsteinsson (Justin). Til centret var også knyttet René Rosfort (filosofiske naturalismeteorier og „emotion“) med et Carlsberg-stipendium og Maria Pontopidan (Plotin) med et ph.d.-stipendium andetstedsfra.

Alle disse forskere må nævnes allerførst. For centerets arbejde bestod i virkeligheden helt afgørende i den lange række af ugentlige møder – à ½ times frokostspisning + 2 timers diskussion – som vi gennemførte semester efter semester. Her læste og diskuterede vi i fællesskab dels udkast til artikler og kapitler fra hver vores hånd, dels – og mindst lige så vigtigt – centrale tekster inden for vores to kernefelt: „naturalisme“ i forhold til moderne kristendom og græsk-romersk filosofi i forhold til den tidligste kristendom. Spændende var det, og det var også helt nødvendigt for, at vi kunne få tilvejebragt en nogenlunde fælles forståelse af det samlede projekt. Men Gud fri mig vel, hvor var det også indimellem udfordrende! At det overhovedet gik, skyldes først og fremmest to ting: at samtlige deltagere var parate til at læse, lytte og tale, og at projektets to ledere (Gregersen og jeg selv) havde en stærk og åben, fælles interesse for både de historiske og de systematiske aspekter af det hele.

Dette var så at sige projektets rygrad. Og samtlige centerets medarbejdere fortjener – også her – at få en dybtfølt tak for deres nysgerrighed og engagement. Derudover inddrog vi selvfølgelig en række relevante seniorforskere fra ind- og udland til seminarer over én eller flere dage om projektets centrale temaer. Det må siges at være en af de mest oplagte chancer ved at få midler til at gennemføre så-

dan et projekt: Man kan invitere folk langvejsfra til Danmark, hvor de kan indgå i en direkte og levende interaktion med projektets medarbejdere om afgørende spørgsmål og begreber.

Lad mig give et par eksempler herpå. I december 2013 organiserede Niels Henrik Gregersen en afsluttende „CNCS consultation“ med titlen „Incarnation and Other Forms of Embodiment“. Emnet var ikke mindst Gregersens eget delprojekt om den naturvidenskabelige og teologiske forståelse af et begreb om „deep incarnation“, som Gregersen (med venlig hilsen til Johannesevangeliet 1,14) har indført i den moderne diskussion. Der kom tilrejsende specialister fra Sverige, Norge, Tyskland, England og USA. Og diskussionen var intens og lige på. I august 2014 (med en generøs „forlængelse“ fra universitetets side) afholder jeg selv i Videnskabernes Selskab en afsluttende CNCS-konference med titlen „From Stoicism to Platonism? On a Possibly Asymmetrical Relationship of the Two Philosophical Schools in the Period 100 BCE-100 CE“. Her vil vi forsøge at få styr på forholdet mellem stoicisme og platonisme i den periode, som er mest direkte relevant for den allertidligste kristendom. Her kommer der tilrejsende specialister fra Italien, Tyskland, Frankrig, England og USA, primært eksperter på antik filosofi, men også nogle på nytestamentlig kristendom, der kan bidrage med at indplacere kristendommen i det overordnede filosofiske billede.

Resultater

Det siger sig selv, at de videnskabelige resultater af sådan et projekt først og fremmest er at finde i de artikler og bøger

ger, som projektets individuelle medarbejdere har offentliggjort i ind- og udland gennem hele perioden. Hvis man vil danne sig et samlet overblik, kan man med fordel studere vores midtvejsrapport, kaldet *Essays in Naturalism & Christian Semantics*, Publikationer fra Det Teologiske Fakultet 19, september 2010, 346 ss.

Men hvordan med den samlede bestræbelse? Hvad er lykkedes? Og hvad er måske ikke lykkedes? Her vil det være rimeligt at fokusere specielt på projektets to ledere, Gregersen og mig selv. Af Gregersens meget righoldige produktion vil jeg i særlig grad nævne hans bidrag (introduktion og ét kapitel) til bogen *Information and the Nature of Reality: From Physics to Metaphysics*, udg. Paul Davies & Niels Henrik Gregersen, Cambridge University Press 2010. Her vil man finde en udarbejdelse af betydningen af begrebet „information“ set i forhold til begreberne „stof“ og „naturlove“, som afspejler Gregersens interesse i dels at relatere forestillingen om Gud direkte til en naturvidenskabelig beskrivelse af verden, dels også at finde en gennemgående plads for Gud i denne sammenhæng. Under centerets arbejde blev det gennemgående klart, at i det mindste nogle af os (inkl. Gregersen) ikke fandt megen hjælp i det begreb om „naturalisme“, som huserer i videnskaberne og i filosofi. Ganske vist var vi enige om at lægge afstand til en traditionel forestilling om Gud som en „supernaturrel“ størrelse og til en traditionel „teisme“, der opererer med sådan et begreb. Men nogle af os fandt også, at „naturalisme“ egentlig kun kan bruges præcist om en tilgang til verden, som søger at reducere alle fænomener i verden til fysik. Og den tilgang var der ingen af

os, der var tilhængere af. Deraf Gregersens interesse for den centrale rolle af begrebet „information“ inden for dele af videnskaberne, inkl. fx biologi. Her gjaldt det om at udarbejde en dimension af verden, som så at sige ligger midt imellem en traditionel „supernaturalisme“ og en moderne „fysikalisme“.

Et andet fokuspunkt for Gregersens arbejde var som nævnt ideen om „deep incarnation“. Her viser sig igen Gregersens interesse i at finde en snæver sammenhæng mellem „science“ og „religion“ og her rent faktisk med en vis inspiration fra den antikke stoicisme. Modsat platonismen, som fandt det „egentligt værende“ i verden uden for den fysiske verden (nemlig i „ideerne“, hvor de så findes), fokuserede stoicismen direkte og koncentreret på den konkrete, „naturlige“ verden – hvor de dog også fandt både en rent „stofflig“ og en „kognitiv“ dimension. Dette konkrete fokus vil Gregersen også fastholde, selv i forestillingen om Gud. Og han lader sig derfor gerne inspirere af denne side af stoicismen, når han trækker på Johannesevangeliets forestilling om „inkarnationen“ af Guds *logos* („rationalitet“, „information“) i Jesus Kristus. Ikke desto mindre kan Gregersen ikke lade sig nøje med en stoisk gudsforestilling. Når det kommer til stykket trækker også han på en platonisk arv, som kan udtrykkes ved at tale om Guds „transcendens“, svarende til, at Platon sagde om „det gode“, at det findes „hinsides det værende“, men netop skænker sig selv til det værende.

Anderledes med mig selv. I 2010 offentliggjorde jeg en bog om Paulus' kosmologi, forestilling om opstandelse m.m.: *Cosmology and Self in the Apostle*

Paul. The Material Spirit (Oxford University Press). Her argumenterede jeg bl.a. for en „stoisk“, „fysisk“ forståelse af Paulus' forestilling om ånden og åbnede dermed for en grundlæggende „stoisk“ modsat „platonisk“ forståelse af den tidligste kristendom. Det arbejde har jeg sidenhen fortsat, men nu med fokus på Johannesevangeliet (og i forlængelse af Gitte Buch-Hansens ph.d.-afhandling, „*It Is the Spirit That Gives Life*“. *A Stoic Understanding of Pneuma in John's Gospel*, 2010). Jeg vil hævde, at hvad både Paulus og Johannes siger om (Jesus) Kristus og ånden, forstås bedst ud fra en stoisk, „fysisk“ forståelse. Derimod tror jeg ikke, at den forestilling, der ligger bag deres tale om Gud selv, er gjort kosmologisk eller filosofisk i en sådan grad, at man kan knytte den til enten en stoisk, „fysisk“ forestilling eller en platonisk, „metafysisk“ forestilling. Den er snarere så at sige „u-teoretiseret“ gammeltestamentlig.

Er den så også „transcendent“? Og betyder det så, at man også i en moderne sammenhæng må bruge begrebet „transcendens“ i forbindelse med Gud, hvis man vil lade sig inspirere af de oprindelige forestillinger? Herom er Gregersen og jeg nok i sidste ende uenige. Gregersen må selvfølgelig tale for sig selv. Men jeg selv vil – efter lange diskussioner i projektet – undgå at bruge begrebet „transcendens“. Tilsvarende går jeg for så vidt ind for at tale for en „naturalisering“ af kristendommen i en *bredere* betydning af „naturalisme“ end den „naturalisme“ (= „fysikalisme“), som vi alle var enige om at forkaste. Men at forklare dette nærmere fører desværre for vidt her. Det vil

nemlig bringe os til at sætte spørgsmålstegn ved, om overhovedet *nogen* af de forestillinger, vi har opereret med, med rette bør forstås som *direkte udsagn om verden* – nemlig når vi skal tage stilling til deres sandhedsværdi. Det gælder for en „platonisk“ forståelse af talen om Gud. Men det gælder også for en „stoisk“ forståelse og sandelig også for en „gammeltestamentlig“ forståelse – og dermed også for en nytestamentlig. Og det gælder i lige så høj grad for en moderne forståelse, der ser sig selv i forlængelse af den ene eller den anden af de antikke. *Ingen* af disse forestillinger (mener jeg selv nu) bør forstås som direkte udsagn om verden, hvis vi skal forholde os til deres brugbarhed. Hvad man i stedet må fokusere på, er deres til enhver tid gældende „use“ i en wittgensteinsk forstand. Det vil på den ene side relativere dem (forstået som direkte udsagn om verden) og på den anden side også vise deres egentlige „power“. Men som sagt: Dette er en meget længere snak.

Konklusion

Centre for Naturalism and Christian Semantics har givet en række danske og internationale teologer en enestående mulighed for at afprøve en lang række dominerende gudsforestillinger fra kristendommens grundlæggelse til vore dage i lyset af moderne naturvidenskabelige og filosofiske forestillinger om verden. Resultatet er ikke blevet én, sammenhængende teologi i ordets mest oprindelige forstand, men en række præcise typer stillingtagen til en af tidens mest brændende udfordringer til teologien.

Kan katastrofer forandres? Om katastrofens natur og kultur

Af professor, lic.theol. Niels Henrik Gregersen

Hvad definerer en katastrofe – er det begivenhedernes pludselighed, deres størrelse eller deres konsekvenser? Hvad skyldes katastroferne – er det alt sammen et spørgs-

mål om naturkræfter eller spiller også samfundet en rolle? Og kan vi gøre noget ved dem – både før og efter? I det følgende fortælles om det nye tværfakultære forskningsprogram på Københavns Universitet, Changing Disasters (2013-2017), som også Det Teologiske Fakultets bidrager til med en seniorforsker, en postdoc og en ph.d.-studerende.

Ordet „katastrofe“ betyder på græsk noget i retning af en ”nedadgående vending”. På moderne sprog er ordet forbundet med erfaringen af en omfattende *ulykke*, der rammer én *udefra*, og opstår med en *pludselighed*. En katastrofe er en hændelse, der er „concentrated in time and space“, som Carl Fritz’ klassiske definition fra 1961 lyder.

Men der er mere at sige. For når en katastrofe sker som en fysisk koncentreret begivenhed, er det altid en ulykke *for no-*

gen, der rammes. Man kan ikke forstå katastrofen som en fysisk hændelse i tid og rum uden også at forstå den som en omkalfatrende personlig og social hændelse. Katastrofen sker „for os“ eller „for dem“.

Om forskellen på en tragedie og en katastrofe

På dansk bruger vi de to ord, tragedie og katastrofe, lidt forskelligt. En *tragedie* er noget personligt, der får sociale konsekvenser, mens en *katastrofe* er noget, der rammer et større samfund og derfor også har personlige konsekvenser. Da tunge halmballer faldt ned og dræbte tre legende børn i Hee juli 2012, var det en tragedie. En katastrofe er derimod noget, der rammer et helt samfund. Den sociale begivenhed står her i forgrunden. Det er den sociale kontekst, vi starter i, de mange personlige tragedier følger efter. Med katastrofen har vi – med Fritz’ ord – at gøre med en hændelse, i hvilket et samfund „rammes af sådanne tab på dets medlemmer og fysiske betingelser, at den sociale struktur rives ned.“

Asteroider, der falder ned et sted i havet, kaldes hverken katastrofale eller tragiske. De sker bare. Katastrofen rammer

derimod samfundet og dets medlemmer. En katastrofe er et *interferens-fænomen*, der *afbryder* livets gang, så intet er som før. Tragedien er forfærdende, alt imens verden rundt om ser ud som før – deri ligger netop tragedien. I en katastrofe er derimod intet som før. En tragedie er lammende, fordi det personlige tab er ubærligt. En katastrofe er derimod lammende i sin fysiske og sociale uoverskuelighed. Samfundet brydes ned. Hvordan bygge det op igen?

Der vil altid være glidende overgange fra nødsituationer over ulykker til katastrofer. En ulykkes størrelse i form af omkomne og ødelæggelser gør forskel. Dragebåden, der kæntrede på Præstø Fjord i 2011 og førte til en efterskolelærers død og flere børns invalidering, kaldes Præstø-ulykken. Færgen Estonias forlis, der i 1994 kostede 852 omkomne og kun havde 138 overlevende, kaldes derimod en skibskatastrofe. *Size matters.*

Katastrofe og sårbarhed

Katastrofeforskningen drejer sig om at forstå katastrofer, forebygge katastrofer, overveje de bedste muligheder for hjælpeindsatser efter katastrofer og at leve med katastrofens eftervirkninger. Mens den klassiske forskning var motiveret af frygten for en atomkrig, vil *Changing Disasters*-projektet koncentrere sig om ikke-intenderede katastrofer (altså ikke om krig og terror). En hovedtese for projektet er således, at naturkatastrofer ikke bare er undtagelser, men viser sårbarheden i menneskelige samfund. Katastrofer rummer altid en blanding af naturkræfter og sociale forhold.

Der er efter alt at dømme tre overordnede grunde til, at katastrofer vokser i

omfang globalt set. Den væsentligste grund er klodens *overbefolkning*. En særlig sårbarhed opstår ved, at nye store befolkningsgrupper samler sig i store byer, der gerne placeres tæt ved havet eller ved floderne. En anden grund er de *globale klimaforandringer*, som for en stor dels vedkommende er menneskeskabte. Klimaforandringerne drejer sig om så langvarige processer, at de dårligt kan kaldes katastrofer i gængs betydning. Men de viser sig katastrofale i deres konsekvenser. Den tredje grund er den forskel, der er på samfund, der har en stærk *infrastruktur*, og dem der endnu ikke har det. Infrastrukturen gør en forskel, og denne omfatter både den hårde materielle infrastruktur (veje, biler etc.) og den bløde kulturelle infrastruktur. *Society matters!*

Katastrofer som hybride fænomener

Det giver derfor mening at tale om at „forandre katastrofer“. Katastrofer er også menneskeskabte, selvom de har deres udspring i naturlige processer. De fleste katastrofer er i dag, hvad vi i *Changing Disasters* kalder hybride fænomener, *Na-Tech Disasters*.

Tsunamien, der ramte Fukushima i Japan i 2011, var baseret på et jordskælv på størrelse 7.3 (senere opgraderet). Det er ikke uset på de kanter. Men det kom bag på alle, at flodbølgen blev så voldsom (op til 40 meter), som tilfældet var. Det skyldes de skiftevis bløde og hårde jordbundsforhold i havet øst for Japan, som faldt uden for de japanske forskeres modeller for, hvordan flodbølger udvikler sig. *Science matters!*

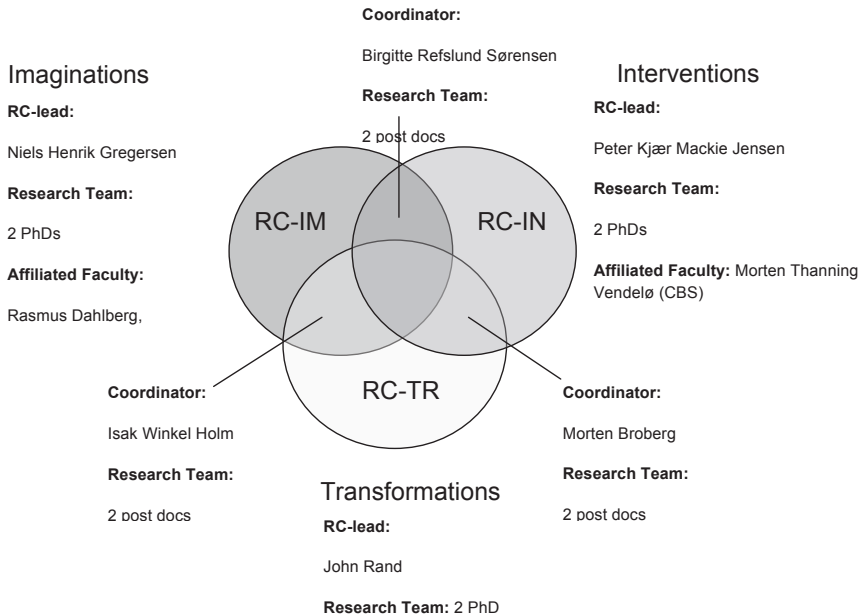
Men uanset hvad, er det klart, at det var placeringen af det atomare anlæg på stedet, der for alvor gjorde ulykken til en

katastrofe. 1.599 døde som en umiddelbar følge af tsunamien, mens tabstallene efterfølgende regnes for at ligge på omkring 18.500 menneskeliv, inklusive omkostningerne ved at evakuere af omkring 300.000 mennesker.

Tilfældet Fukushima viser, at selv et yderst velordnet og teknologisk kompetent samfund som det japanske kan rammes af katastrofer. Og selvom katastrofen tog sit udspring i naturlige hændelser uden for menneskets kontrol, er katastrofen i vidt omfang *made in Japan*. Samtidig er det desuden tydeligt, at Fukushimaulykken også i høj grad vil forandre det japanske samfund. *Made in Japan*, ja. Men også *making Japan* – og en række andre højteknologiske samfund. Selv den tyske atomindustri må belave sig på at blive lukket som følge af Fukushima.

Changing Disasters – set fra et KU-perspektiv:

I 2013 satte KU 480 millioner kroner på højkant til styrkelse af „den tværgående forskning og uddannelse“. Det er fortsat kernefagligheden, der står i centrum for Københavns Universitets bevågenhed. Men Københavns Universitet sigter nu også efter bredere indsatsområder. Der skal ske en styrkelse af den forskning, der er tværfaglig og samfundsrelevant, og der skal gives midler til en forskning, der kan parres med nye undervisningsinitiativer. Dette sigte er i vidt omfang imødekommet af *Changing Disasters*-programmet. Her er alle universitetets seks fakulteter inddraget på lige fod, ledet af Det Juridiske Fakultet ved prof. Morten Broberg og adjunkt Kristian Lautau. Organisationsmodellen ser således ud:

Som man kan se er projektet bygget op om tre koncentriske cirkler. *Imaginations* (som jeg selv leder) har sit fokus på, hvordan katastrofer indvirker på vores bærende ideer, livsfornemmelser, og selv skaber billeder af, hvad der er samfundets farer og risici, og hvordan mening kan skabes i kriser. *Interventions* drejer sig om de praksisser, som kan hjælpe med at reducere katastrofers omfang. Denne gren er ledet af lektor Peter Kjær Mackie Jensen fra SUND, der også er leder af COPE, Copenhagen Disaster Research Center. *Transformations* skal undersøge de psykologiske, sociale og tekniske transformationer, som katastrofer har for samfundsudviklingen. Denne del af projektet ledes af økonomen, professor John Rand, fra NATVID. Men lige så vigtige er de to andre koordinatører, nemlig foruden den førnævnte jurist også Isak Winkel Holm fra HUM og Birgitte Refslund Sørensen fra SAMF.

Den bærende *vision* for projektet er at forstå ikke-intentionelle katastrofer som hybride katastrofer, der både har en menneskelig komponent og en naturskabt basis. Tesen er som sagt, at katastrofer ikke er undtagelser, men viser en sårbarhed i det menneskelige samfund (*vulnerability paradigm*). Derfor indgår katastrofer også i vores almindelige livsforståelse i

form af usikkerhed, risikobevisthed, meningsskabelse og coping.

Det er hensigten at etablere et ”Disaster Situation Room” på COPE i samarbejde med Beredskabsstyrelsen for at kunne levere forskningsbidrag til den offentlige debat i danske og udenlandske medier. På samme måde er der opbygget kontakt med internationale organisationer som Røde Kors og UNICEF.

En *Masters of Disasters Management* er allerede igangsat med stor succes, og det er meningen, at projektet skal styrke blandt andet muligheden for at sammensætte en *Master of Pastoral Care* på Det Teologiske Fakultet.

Der er en glæde at kunne fortælle, at projektet allerede har ansat *Christine Tind Johannessen-Henry* som ny postdoc fra 2014. Dermed vil der kunne ske en fortsat udbygning af empiriske kompetencer ved Det Teologiske Fakultet, ligesom vi fortsat vil prioritere udviklingen af en samtidsteologi, der kan afklare de eksistentielle spørgsmål om mening og deres forhold til religiøs praksis, herunder ritualer i forbindelse med katastrofer og andre kriser.

Vi ser også frem til ansættelsen af en ph.d.-studerende inden for disse emner i løbet af 2014. Denne ph.d. skal være med til at udvikle en teologi om usikkerhed og risiko.

Helgenkult i middelalderen og (moderne) europæisk identitet

Af lektor, ph.d Nils Holger Petersen

Siden september 2010 har projektet *Symbols that Bind and Break Communities: Saints' Cults as Stimuli and Expressions of Local, Regional, National and Universalist*

Identities (CULTSYMBOLS) – et samarbejdsprojekt mellem universitetsforskere fra fem europæiske byer: Budapest, Krems (Østrig), Tallinn (Estland) og Trondheim foruden den herværende Afdeling for Kirkehistorie – været aktivt som et af tre samarbejdsprojekter i EuroCORECODE-programmet under *European Science Foundation* (støttet af de pågældende landes forskningsråd). EuroCORECODE-programmet har regionale europæiske identiteter som fælles tema, men de tre projekter griber temaet an ud fra helt forskelligt materiale og med forskellige faglige og metodiske vinkler. I CULTSYMBOLS-projektet er fokus den middelalderlige helgenkult, som anskues gennem det tværfaglige begreb kulturel erindring, udviklet ikke mindst af den tyske ægyptolog Jan Assmann og hans hustru Aleida Assmann med udgangspunkt

i tanker fra kulturteoretikerne Maurice Halbwachs og Pierre Nora.

Kulturel erindring drejer sig om identitetsforhandling: hvordan et samfunds fælles historie og kulturelle identitet konstrueres i samspil mellem begivenhedshistorien og enkeltpersoners individuelle erindringer og holdninger på den ene side og, på den anden, kollektive beslutningsprocesser (med deres kulturelle traditioner). Det vedrører en kanonisering af visse historiske begivenheder (samt figurer og mærkedage) som særligt betydningsfulde. Tilsvarende vedrører det opfattelsen af kanonisk litteratur, musik, kunst m.m, kort sagt alt, der kollektivt tilskrives betydning i et samfund, f.eks. en nation, men det kan også angå mindre sociale enheder som regioner, byer og foreninger. En sådan kulturel identitet står i et dialektisk og langt fra let overskueligt forhold til forestillinger om individuel psykologisk identitet.

Ideen bag CULTSYMBOLS-projektet er enkel og kan bedst forklares gennem en hurtig introduktion til helgenkultens historie. Helgener blev i de tidlige århundreder, først baseret på ideen om martyriet, opfattet som ideelle kristne. De viste, hvordan et menneske kunne

fremstå med en kristen identitet, som kristne i almindelighed ikke ville kunne hævde. Martyren eller den hellige manifesterede på sin personlige måde en menneskelig udfoldelse af Kristus og de værdier, man knyttede til Kristus, jf. (f.eks.) Paulus i Galaterbrevet 2,20. I og med at helgener var mennesker, ikke guddommelige, i deres liv på jorden, viste de muligheden for, at nogle mennesker kunne opnå dette ideal. Helgenkulten, som gradvist blev til en liturgisk praksis med særlige helgendage (normalt helgenens dødsdag) indskrevet i kirkens kalender, blev i middelalderen udfoldet gennem klostrenes tidebønner som beskrevet i Benedikts Regel (6. årh.). Den blev videreudviklet igennem de følgende århundreder, ikke mindst i forlængelse af Karolingernes reformer omkring 800, hvor liturgien fik en (endnu) mere kompleks struktur og blev stabiliseret i form og indhold. I bevarede helgen-officier fra middelalderen reciteres helgenlegender (heraf navnet) under nattetidebønnen matutin blandt responsorier og andre liturgiske sange, der responderede (i større eller mindre grad) på indholdet i de læste helgenlegender.

Liturgien i middelalderen havde en lineær såvel som en cyklisk side. På den ene side udfoldede kirkeåret, som det gradvist blev til, Jesu liv: det fulgte – som i dag – episoder og fortællinger fra Jesu liv, fra fødsel til død, opstandelse og himmelfart, og derefter kirkens liv fra pinsefejringen frem til (mere eller mindre klart) den fremtidige dom ved verdens ende. På den anden side var gudstjenestefejringen året igennem opbygget med en grundlæggende cyklisk struktur, der dels var (og er) tydelig i den stadige gentagelse af kirkeåret, men dels også gennem

daglige og ugentlige strukturer, særlig tydeligt i en klosterlig sammenhæng. Tidebønnerne gentog døgn efter døgn den samme form: de syv daglige tidebønner samt nattetidebønnen. Samtlige Davidsalmer var fordelt over ugens tidebønner og gentoges uge efter uge.

Hermed blev den enkelte munks liv sat ind i en samlet struktur, som angav en overordnet forståelse af menneskets liv i Guds store plan (udfoldet i Augustins *De civitate dei (Om Guds Stad)* fra det tidlige 400-tal). Dette liv blev samtidig gennem de cyklisk tilbagevendende fejringer og bibeltekster holdt fast på centrale tekstlige formuleringer af menneskets forhold til Gud og dets synd og frelse. Alt blev sunget ind i det enkelte menneskes liv, og i den middelalderlige verden forstod man også mennesket uden for klosteret som indfældet i den helt samme struktur gennem munkenes udfoldelse, der blev opfattet som repræsentativ for hele befolkningen. Sagt kort: liturgien var en performativ udfoldelse af og indøvelse i en fælles kristen identitet gennem den gentagne struktur og indbygningen af den i en overordnet livsforståelse. En kort talemåde, der går tilbage til det 5. århundrede: *lex credendi, lex orandi* udtrykker, at der måtte være overensstemmelse mellem troens indhold, „trosregelen“, og liturgien. I alt svarer denne middelalderlige holdning og praksis til den moderne ritualteoretiske påstand, at i et ritual bekræftes sammenhængen mellem livspraksis og grundlæggende religiøs livsforståelse (jf. Clifford Geertz' ritualforståelse).

Gennem helgenernes plads i denne liturgiske struktur gjorde de en indflydelse

gældende i denne almene opbygning af kristen identitet dér, hvor de blev fejret – hvilket ofte var lokalt betinget. Vores projekt har villet se nærmere på den indflydelse på identiteten, som disse figurer leverede i liturgien og også på andre måder. Gradvist indtrådte en centralisering og dermed universalisering inden for kristenheden gennem officiel pavelig kanonisering (fra det 12. årh), men i høj grad forblev det lokale afgørende for, hvilke helgener der i praksis blev fejret.

Augustin havde berettet om egne oplevelser af mirakler i forbindelse med martyrerne og deres relikvier. Han betragtede disse begivenheder som en del af Guds fortsatte hellige historie med mennesket, der ellers kun kunne kendes gennem de bibelske skrifter; det fremgår af bog 22 i hans *De civitate dei*. I det fjerde århundrede var kirkens kanoniske afgrænsning af Bibelen blevet tilendebragt. For de nordafrikanske (latinske) kirker blev det på et kirkemøde i Kartago i 397, hvor Augustin selv var til stede, besluttet, som det fremgår af bevarede akter fra konciliet, at der i kirken kun måtte læses fra disse kanoniske skrifter, dog med tilføjelsen, at også fortællinger om martyrernes død måtte læses ved helgenfejringerne.

Det er ud af en sådan sammenhæng, man må forstå den generelle praksis i middelalderen med læsning af helgenlegender under nattetidebønnen. En række helgenlegender har overlevet netop gennem deres optegnelse i liturgiske manuskripter. Dermed kunne også samtidige narrativer om mennesker, der blev opfattet som hellige, inddrages i Guds særlige hellige historie med mennesket, åbenbart i Bibelen, men altså også opfattet som fortsættende i særlige historier, der fik

karakter af kanoniske narrativer, som, hvor en helgen blev holdt i ære, bidrog til at eksemplificere og definere kristent liv, kristen kultur og altså kristen identitet og dermed blev en del af en kulturel identitet som ovenfor beskrevet. Ikke nødvendigvis således, at alle i det pågældende samfund havde samme opfattelse af denne kristne identitet, men sådan at den fremstod som autoritativ og måtte respekteres.

De forskellige grupper i projektet har studeret manifestationer af helgenkultens receptionshistorie i middelalderen, i en del tilfælde også længere frem i tiden, som det særligt gælder Københavnergruppen. Der er blevet studeret prædikener om helgener i middelalderen (Budapest), den liturgiske musiks særlige betydning (Trondheim), helgenbilleder, der knyttede helgenerne til lokale sammenhænge (Krems) og helgenernes betydning i lokal politisk-social sammenhæng (Tallinn), og endelig den kulturelle brug af middelalderens helgenkult (i forskellige medier) også efter Reformationen i Danmark og dele af Sverige, som i middelalderen var underlagt Danmark (Københavnergruppen). Helgenkulten blev approprieret ind i nye sammenhænge, med bevarelse af den grundlæggende narrative identitet. I København har jeg arbejdet sammen med Dr. Tracey R. Sands (USA) og redaktør, dr.theol. Martin Wangsgaard Jürgensen (Nationalmuseet); begge har været ansat på projektet, og alle tre er vi for tiden ved at færdiggøre en række projekt-publikationer.

Jeg vil afsluttende pege på en litterær-musikalsk anvendelse af fortællingen om kongesønnen Knud Lavard, der – som bekendt – blev lokket i baghold og myrdet af sin fætter, kongesønnen Magnus, i

1131. Knud blev kanoniseret af paven og fejret som kongerigets nye helgen ved den berømte kirkefest i Ringsted i 1170. Et konkret eksempel på en reception af Knuds historie, blandt mange mulige, viser anvendelsen af hans historie i nye sammenhænge: Carsten Hauchs digt *Magnus og Knud Lavard* (1842) blev tonesat af Niels W. Gade for solostemme og instrumenter i 1849. Digtet gengiver kort den traditionelle fortælling og munder ud i et udsagn om Knuds historie som en fortælling om Danmark: „O, Danmark, paa Rænker du aldrig dig forstod, det har du tit betalt med dit reneste Blod“. Knud Lavard er blevet et symbol på en dansk

kulturel identitet, der nok kan karakteriseres med ord som god og godtroende, og grænsende til martyriet. Gades musikalisering markerer overgangen til denne omfortolkning af Knuds historie stærkt ved at forlade den balladeagtige tonesætning af middelalderfortællingen (i c-mol) og slå over i en lyrisk *Andante con espressione* i Es-dur, hvor sætningen nåde gentages, og musikken understreger Danmark som den ideelle sande martyr. I samtiden måtte det uden tvivl læses og høres som et indlæg i konflikten mellem tysk- og dansksindede, ikke mindst netop i 1849, midt i den slesvig-holstenske treårskrig.

Den har jo noget på: omvendelsens litterære klæder

af postdoc, ph.d. Elisabeth Engell Jessen

„Fiunt, non nascuntur Christiani,“ lyder det i en ofte citeret oneliner fra Tertullian (ca. 160-225), hvilket lidt frit kan oversættes som „man fødes ikke som kristen, man

bliver det“ – et udsagn, der må ses som en hjørnesten i omvendelsesforskningen. For hvis mennesket ikke fødes som kristen, men bliver det senere, involverer dette en mere eller mindre radikal og bevidst kursændring. Og denne kursændring vil uvægerligt sætte kulturelle aftryk i historien, og ikke mindst litteraturen, som direkte eller indirekte refererer til omvendelsens baggrund, kontekst, moment og erfaring. Et voilà: det, vi kan kalde omvendelsesteksten, er blevet til.

Det er disse tekster, som et nyt forskningsprojekt ved Afdeling for Kirkehistorie, „Omvendelsens teologiske poetik,“ beskæftiger sig med. Projektet er finansieret af Forskningsrådet og udføres af ovenstående, som ved at læse tekster af Dante, Margery Kempe, Jakob Bøhme, John Bunyan og S.T. Coleridge vil forsøge at indkredse denne omvendelsens po-

etik. Sat lidt på spidsen er projektets formål at vinde de omvendelsestekster tilbage til teologien, som i dag primært studeres i andre fagperspektiver (historiske, sociologiske, antropologiske, psykologiske og litterære). Dette hovedformål hviler på tre intentioner: 1) at udvide begrebet for, hvad der defineres som omvendelsestekster, ved at blotlægge begrebets teologisk-litterære baggrund og tilhørsforhold, 2) at tage nogle gevaldige diakrone skridt op gennem litteraturhistorien – på en måde, som måske kun teologer kan tillade sig – for dermed at vise, hvordan forskellige perioder litterært gestalter omvendelsen på nært beslægtede måder, og 3) (beskedent) at udfordre opfattelsen af, hvilke tekster vi anser for at være teologiske tekster.

Det er således ikke omvendelsen selv, der studeres i dette projekt, men dens litterære udtryk. Dermed flytter jeg fokus fra et historisk perspektiv på omvendelsen („hvad der egentlig skete“) til et litterært perspektiv, hvori jeg ud fra spørgsmål om tekstens tema, komposition, sprog, forfatterens aftryk i teksten og positioneringen af læseren afsøger, hvordan omvendelsen iscenesættes, og hvorfor. Med andre ord trækker jeg læseren og

teksten selv frem i rampelyset, mens jeg skubber tekstens forfatter mere i baggrunden, end omvendelsesforskningen traditionelt har gjort. Dermed udfordrer jeg tendensen i forskningen til at definere omvendelsesteksten som selvbiografi (alt andet lige en problematisk genrebetegnelse). En omvendelsestekst er nemlig langt fra nødvendigvis selvbiografisk, selvom den gerne gør brug af selvbiografiske elementer; det selvbiografiske i en omvendelsestekst er „nice to have,“ men ikke „need to have.“ Og hvis forfatteren anvender selvbiografiske elementer, er det nok nærmere for at engagere læseren i teksten via protagonisten eller forfatterens eget eksempel (*fortælling*) end et udtryk for objektiv sandhed (*historie*) – en banal pointe, som ikke desto mindre stadig ofte overses i omvendelsesforskningen.

Margery Kempes Bog

Lad os se på et konkret eksempel. *Margery Kempes Bog* fra 1430'ernes East Anglia, England, fortæller om Margerys liv, fra hun opgiver sit liv som forretningskvinde og vender sig mod Gud i stedet. Traditionelt er teksten blevet læst som den første selvbiografi på engelsk, dog med det ene forbehold, at den ikke blev nedskrevet af Margery selv, men dikteret til to skrivere. Bogen blev kopieret i karteuserklosteret Mount Grace i Yorkshire lidt før 1450, men forsvandt derefter og dukkede ikke op igen før 1934. I forskningen er teksten især blevet studeret ud fra et kønsperspektiv, men efterhånden har der også tegnet sig et andet billede af den end fortællingen om et kvindeliv i senmiddelalderen: nemlig et, der fremhæver dens fiktive krop over

dens nonfiktive gevandter. Man har for eksempel peget på, at ingen anden samtidig tekst omtaler denne Margery Kempe, hvilket er påfaldende, da hun i teksten fremstår som en højlydt præsens i verden; hvis vi læser teksten som historisk kilde, må vi altså undre sig over, at ingen andre end Margery selv har gjort sig den ulejlighed at skrive om hende.

Dette åbner selvfølgelig for den mulighed, at Margery er en fiktiv person, opfundet mere eller mindre ud af det blå til lejligheden, og at tekstens ophavsmand er en helt anden. Således er det blevet foreslået, at bogen slet ikke er skrevet af en kvindelig mystiker ved navn Margery, men derimod af en anonym mandlig forfatter inden for kirken – et radikalt forslag, som primært støtter sig til det positive syn på kirkens autoritet, som bogens forfatter udtrykker. Uden at gå videre i detaljer her kan vi altså konstatere, at det selvbiografiske og nonfiktive element i *Margery Kempes Bog* allerede er skubbet i baggrunden til fordel for et øget fokus på det fiktive. Men hvad har det med omvendelse at gøre?

Hvem omvendes?

Motivet „omvendelse“ i *Margery Kempes Bog* er selvfølgelig mere kompliceret, end det er muligt at diskutere her, så det følgende er bare en skitse af nogle af de spørgsmål, som teksten rejser. Første stop er diskussionen om, hvorvidt Margery selv bliver omvendt i teksten – hvilket igen rejser spørgsmålet om, hvordan vi overhovedet definerer omvendelse: som en pludselig, dramatisk ændring eller som en mere langsommelig, gradvis „om-vending“ af mennesket? (Forskningen diskuterer stadig.) Der er flere for-

slag i spil, da Margerys omvendelse for eksempel er blevet forstået som hendes første vision af Kristus i bogens første scene eller som udviklingen fra denne første vision til hendes beslutning om helt at vie sig til Gud, der løber over nogle år og beskrives i bogens to første kapitler – begge forslag, der understøttes af at være beskrivelser af forløb placeret tidligt i bogen. Alternativt er omvendelsen blevet lokaliseret som den scene i kapitel 11, der udspiller sig ved et krucifiks en midsommeraften, hvor Margery og hendes mand John er på vej mellem York og Bridlington. Her gør forfatteren brug af forskellige litterære virkemidler for at gøre læseren opmærksom på, at der altså udfolder sig noget særligt i scenen, nemlig en central diskussion mellem Margery og John om, hvorvidt de som ægtefolk skal leve i seksuel afholdenhed eller ej. Scenens slutning, som viser hvordan Mr. Kempe, med Kristi velsignelse, indvilliger i at leve i cølibat med sin hustru, kan tolkes som en parallel til en nonnevielse, hvormed scenen altså kommer til at stå som en, der konfirmerer Margery som hellig kvinde *i verden*, ikke tilbagetrukket fra verden. Og med denne nye status på plads kan Margery frit begive sig ud på de pilgrimsrejser i ind- og udland, som udgør det kompositoriske skelet i resten af teksten (Margery besøger blandt andet Jerusalem, Rom, Santiago de Compostela – og Norge, men det var en fejltagelse).

Der er altså indtil flere mulige omvendelsesmomenter i teksten for vor heltinde, og alligevel synes ingen af dem helt at være omvendelsen. Derimod anslår de tilsammen temaet omvendelse, som også følges op i forhold til andre figurer i teksten. Margery fungerer nemlig selv som

omvender af andre, for eksempel af en Thomas af Marchale, der efter at have hørt Margery tale blev „som var han et nyt menneske“ (45). At disse omvendelser ikke blot er tilfældige lykketræf understøttes af, at Margery flere gange udtrykker ønsket om, at hun dog må få lov at omvende (eller „vende“) andre – og af den generøse holdning for en ellers selvbevidst mystiker, at hvis hun ikke selv kan omvende dem, ville de dog blive omvendt af andre. Gud synes da også at høre Margerys bøn, idet han forvisser hende om, at hendes bog vil have en omvendende funktion, idet folk vil blive omvendt ved at læse den (88).

Det er netop dette perspektiv, som er interessant for os her, idet det direkte iscenesætter *Margery Kempes Bog* som en tekst, der både *vil* og *kan* noget. Hvor meget det end er blevet understreget, at den blot vil beskrive Margerys historiske liv, åbner dette perspektiv en sprække ind til forfatterens intention – et svært begreb – hvori det er klart, at både læseren og teksten selv spiller en væsentlig rolle. Og endelig, for at gribe tilbage til det tematiske igen, er Margery altså bogen igennem jævnt hen afsted på pilgrimsrejse, som er et motiv, der traditionelt har været tæt forbundet med omvendelsesteksten (tænk Bunyans *En pilgrims vandring*), og som yderligere understreges ved, at også hendes søn begiver sig ud på pilgrimsrejse. Denne række af store og små ydre pilgrimsrejser teksten igennem modsvarer tekstligt af Margerys fortløbende indre pilgrimsrejse, hendes gradvise åndelige fremgang, der tager hende fra de første visioner over den lange og meget detaljerede passionsmeditation (hvori hun rejser ind i Bibelen og f.eks. trøster

Maria med en varm kop krydret vin efter korsfæstelsen) til den afsluttende bøn, der illustrerer, at Margery nu befinder sig på et højere åndeligt plan.

Og hvor efterlader det så læseren? Ja, tilsammen udgør disse mange pilgrimsstationer i teksten samt læserens nærliggende identifikation med kvinden Margery (den lavpraktiske mystikerpilgrim) også en mulig indre pilgrimsrute for læseren, der ved Margerys langsomme omvendning teksten igennem selv får tid til at bladere fra side til side og lade sig omvende i takt med sin egen læserytme. Og som ved tekstens ende (indirekte) inviteres til at være medbedende subjekt sammen med Margery i den afsluttende bøn, hvor-

efter Margery og læseren forlader hinanden, og bogen lukkes.

Nuvel, omvendelsesmotivet er selvsagt ikke det eneste i *Margery Kempes Bog*, og lige så er bogen heller ikke en omvendelsestekst i traditionel forstand. Men som ovenstående forhåbentlig har anslået, spiller omvendelsesmotivet en endog ret central rolle i teksten – et motiv, som forskningen nemt kan miste bredden og dybden af, hvis teksten udelukkende forstås inden for et historisk, litterært eller sociologisk perspektiv. Nu skal forskningsprojektet så afprøve, om teologien virkelig kan noget i forhold til disse tekster, som andre fag ikke kan.

N. F. S. Grundtvig, kærligheden og lykken

Af lektor, ph.d., cand. mag. Ole Nyborg

Indledning

Vi lever og tænker som moderne mennesker inden for rammerne af en bestemt diskurs blandt andet om livets store temaer som kærligheden og lykken.

Vi forstår, beskriver og forklarer virkeligheden på en bestemt måde: Vi håber på lykken og kærligheden. Vi søger lykken i bestemte oplevelser. Vi håber på, at en tilstand af lykke ikke skal blive alt for flygtig eller kortvarig. Hvis vi pludselig oplever en følelse af lykke, føler vi intuitivt, at vi har været heldige, for lykken er som solskin, vejr og vind og ikke til at forudse, stole på eller kontrollere. I det følgende skal opfattelsen af kærligheden og lykken i N. F. S. Grundtvigs (1783-1872) prædikener beskrives. Som en baggrund for den grundtvigske opfattelse tegnes først en skitse af en såkaldt moderne opfattelse af lykken.

Den moderne tanke om lykken

I et idehistorisk perspektiv kan man tale om, at der fra 1600- og 1700-tallet opstår en bestemt moderne opfattelse af den

menneskelige lykke. Ifølge denne tanke er lykken først og fremmest en følelse af lyst, nydelse, opfyldelse og behag, som det enkelte menneske oplever, og denne oplevelse er i princippet uafhængig af dette menneskes moralske godhed, karakter, dyd eller fortjeneste. Ifølge denne moderne tanke om lykken er en tilstand eller følelse af ubehag eller anstrengelse helt uforenelig med tanken om en sand menneskelig lykke.

Denne moderne tanke om lykken bygger på en slags teori om det passive menneske. Vi oplever af og til en følelse eller tilstand af lykke, men dette skyldes ikke, at vi ved bestemte handlinger har gjort os værdige eller fortjent til denne lykke. Oplevelsen af lykken er som at betragte en pludselig opstået skønhed i naturens verden. I en vis forstand sidder vi stille og håber og venter på lykken. Lykken er som i den romerske forestilling om guden Fortuna noget, som uddeles vilkårligt eller i al fald på en måde, som vi normalt ikke kan kontrollere. Vi er en slags passive væsner, der engang imellem kan være så heldige, at vi modtager eller oplever en følelse af lykke. Ifølge denne tanke har alle mennesker for så vidt fortjent at opleve lykken. Et berømt eksem-

pel på denne tankegang er den amerikanske uafhængighedserklæring fra 1776, som netop taler om alle menneskers naturlige ret til lykken. Ifølge den moderne teori om lykken kan man ikke skelne mellem en sand eller virkelig lykke og en blot indbildt form for lykke, for lykken er jo under alle omstændigheder blot noget, som vi oplever eller føler. Historisk er denne tanke om lykken ofte forbundet med de filosofiske tanker om individualisme, værdiskepticisme, naturalisme og liberalisme. Et eksempel på denne moderne lykkeforestilling er også utilitarismen eller nyttemoralen, som opstod i England i slutningen af det 18. århundrede.

I den nutidige udforskning af hjernens mysterier har spørgsmålet om lykken også spillet en vigtig rolle. Denne moderne videnskab opfatter ofte lykken på en naturalistisk måde. Lykken er en oplevet tilfredsstillelse af vore naturlige lyster, trang og medfødte begær, og følelsen af lykke kan måske forklares med bestemte såkaldte signalstoffer eller kemiske begivenheder i den menneskelige hjerne.

Tanken om lykken i Grundtvigs prædikener

Grundtvigs prædikener udtrykker på mange måder en opfattelse af lykken, som er klart forskellig fra det, som ovenfor blev betegnet som en moderne opfattelse af lykken. Begrebet lykke beskrives i disse prædikener som en følelse af glæde, stolthed og tilfredshed, men det særegne i opfattelsen af lykken viser sig især i en række andre tanker:

Lykken er et gode, som findes inden for rammerne af et samfund, og som dette

samfunds medlemmer kan have en større eller mindre adgang til. Der er en korrelation mellem deltagernes voksende godhed, viden, magt og kraft og deres stigende andel i lykken. Et samfund er en hierarkisk struktur. De, som er kommet længere på dydens lange vej, er blevet mere kærlige, mægtige og mere vidende, og dermed er de også blevet mere lykkelige. De har fået en bedre evne og større kraft til at virkeliggøre lykken og leve lykkeligt.

Lykken beskrives i Grundtvigs prædikener også som en følelse, men den opfattes først og fremmest som det forhold, at man lykkes med det, som man stræber og bør stræbe efter. Man opnår lykken ved at opgive sin gamle selvklogskab, ved at lade sig binde og ved at leve op til sin mesters normer og forventninger. At være eller blive mere lykkelig forudsætter derfor, at man opnår en stigende kraft og dyd. De kristne disciple er lykkens skødebørn. Deres voksende lykke viser sig ved, at de gør kærlighedens gerninger med en tiltagende kraft, intuitiv forståelse, sikkerhed, glæde, lethed og utvungenhed. Når man omvender sig og søger ind i den kristne menighed, kommer man som en lærling ind i en „Herrens Skole“. Kun som en discipel i en sådan skole kan man lære at blive mere lykkelig og mere fremgangsrig og kraftfuld i sin stræben på kærlighedens, godhedens og dydens lange og smalle vej.

Lykken er ikke tilfældig, men har sine årsager og gode grunde. Lykken er forbundet med noget, som man lærer, og de, som er lykkelige, er værdige til lykken, fordi de har gennemgået en forandring, som har gjort dem til nye og bedre mennesker. Lykken er en slags egenskab, som

et menneske kan erhverve sig i takt med, at han bliver mere magtfuld og kraftfuld og udvikler nye evner, nye færdigheder og en ny og bedre natur. Der er en „inderlig Sammenhæng“ mellem en tiltagende dyd og godhed og en voksende lykke. Grundtvigs tanker om lykken er forbundet med en tanke om det aktive, handlende og moralsk stræbende menneske.

Det kræver blod, sved og tårer og hårdt arbejde, hvis man ønsker engang at opnå den sande lykke. De kristne disciple er Jesu Kristi lærlinge, og de er bestemt til engang at blive som deres mester. De befinder sig i en slags mesterlære. Det menneske, som har fuldført den nødvendige skoling og dannelse, har tilegnet sig den højeste godhed, viden og kraft, og dermed har han også opnået den højeste lykke. Dette særlige træk ved opfattelsen af lykken og det lykkelige liv viser sig i Grundtvigs beskrivelser af den „hellige Stephanus“ og de øvrige kristne martyrer. I det øjeblik, hvor Stefanus segner under den rasende vrimmels stenregn, er han jordens mest lykkelige menneske. Den hellige Stefanus er den „fuldvoxne“ og „udlærte“ discipel, som har gennemløbet hele den nødvendige karakterdannelse i „Herrens Skole“, og han overvinder og beskæmmer i døden den ganske verden.

En hyppig formulering i Grundtvigs prædikener er, at „Verdens Børn“ „optager“ deres „Gode“ og „Lykke“ „i denne Verden“ eller „af denne Verden“. Lykken er et gode, en ressource eller en slags social kapital, som findes i den omgivende kontekst. Verdens børn søger at få adgang til den mængde af lykke, som findes i verden uden for den kristne menighed. Et sådant projekt vil aldrig for alvor kunne gøre mennesker lykkelige. Verdens

børn indbilder sig, at lykken består i at få tilfredsstillet deres legemlige eller materielle behov, men det kødelige begær er umætteligt. Jo mere de får, jo mere utilfredsstillede og ulykkelige føler de sig. De sande kristne „søger“ og „optager“ deres „Gode“ og „Lykke“ i de kristne brødres „Samfund“ med Kristus. Deres stræben efter lykken vil i modsætning til bestræbelserne hos verdens børn lykkes, fordi lykken, kraften og befrielsen netop er goder, som eksisterer inden for rammerne af den kristne menighed, og som de hen ad vejen kan få en voksende andel i og adgang til.

Når lykken beskrives og forklares i Grundtvigs prædikener, er især de følgende spørgsmål afgørende: I hvilket omfang er et menneske blevet værdigt til lykken? I hvilket omfang har det fortjent lykken, og i hvilket omfang har det forandret sig så meget, at det har fået en evne, kraft eller magt til at være lykkelig eller leve et lykkeligt liv? Når sådanne spørgsmål direkte eller indirekte stilles, viser det, at Grundtvigs tanker om lykken og forholdet mellem kærligheden, dyden og lykken klart adskiller sig fra det, som ovenfor blev beskrevet som den moderne teori om lykken.

Afslutning

Den tyske filosof Immanuel Kant (1724-1804) beskrev i sine moralfilosofiske værker i 1780- og 1790-erne det, som han kaldte den højst sørgelige og foruroligende modsigelse eller antinomi mellem to af fornuftens sikre sandheder. Den ene sandhed lyder, at det højeste gode for mennesker nødvendigvis må være den højeste grad af godhed, moralitet og dyd. Den anden sandhed fortæller os, at det

højeste menneskelige gode nødvendigvis må være erfaringen af lykken. Ifølge Kant var disse to udsagn tilsyneladende helt uforenelige. Vores daglige erfaring fortæller os nemlig, at når vi gør dydens, kærlighedens og godhedens gerninger, bliver vi som oftest mødt med kulde, afvisning, modvilje og modstand. Dyden medfører i reglen en smerte og et ubehag for det menneske, som gør dydens gerninger. Kant gik i sin moralfilosofi ud fra en teori om lykken, som nogenlunde svarer til den opfattelse, som ovenfor blev beskrevet som den moderne opfattelse. Derfor måtte han med uro og ængstelse konstatere, at lykken syntes at være helt uforenelig med udførelsen af den sande dyd og godhed.

Grundtvig tog i sine prædikener på ingen måde udgangspunkt i denne berømte

kantianske antinomi, men man kan hævde, at tanken om godheden, kærligheden og lykken i hans prædikener udgør en slags løsning, opløsning eller ophævelse af den kantianske antinomi. Grundtvig beskrev dels begrebet lykke på en måde, så det var foreneligt med tanken om den moralske vækst, dyd og godhed, dels beskrev han en løbebane og vej til det lykkelige liv, som kunne ophæve den meget sørgelige kantianske antinomi mellem to af fornuftens sikre sandheder. Grundtvigs forestilling om sammenhængen mellem godheden og lykken kan minde om tanken hos den græske filosof Aristoteles. Den grundtvigske tanke om kærligheden, dyden og lykken udgør på den måde et slags alternativ til en såkaldt moderne forestilling om lykken og det lykkelige liv.

„Frontier urbanism“ in Isiolo town, northern Kenya

Hannah Elliott, PhD student at the Centre of African Studies

This short text introduces myself and my current research project. I joined the Centre of African Studies as a PhD Fellow in March 2013, and hold previous degrees

in Anthropology from the University of Manchester and the School of Oriental and African Studies (SOAS, University of London). Since 2009, I have been conducting research in eastern Africa in various capacities as a graduate student, an attachee with the British Institute in Eastern Africa, and as an independent consultant. My research interests and previous research projects have mainly centred around urban space, migration, displacement, markets, money, and development.

My current research broadly explores the political economy of an urban „frontier“ in Isiolo, northern Kenya, through the lens of the town’s commercial and market spaces. Isiolo is a dusty, wind-swept frontier town, a gateway between the arid and neglected „badlands“ of northern Kenya and the country’s fertile,

agricultural south. Isiolo is a vibrant and increasingly volatile centre. Through an ethnographic study of urban livelihoods and markets, the project explores the effects of these dynamics on everyday urban life. Beyond mapping power relations and struggles, it seeks to gain insights into what might constitute a „frontier urbanism“, and what this urbanism may be producing, materially and discursively.

Isiolo

Like most other urban centres dotting the desert landscapes of the north, Isiolo began as a colonial project, an administrative post and trading hub orientated towards Nairobi. Isiolo also served as a military base from which to govern the then Northern Frontier District, a „buffer zone“ between southern Kenya’s white-owned farms and threats from neighbouring Ethiopia and Somalia. The colonial government did not initially consider towns to be places for the region’s predominantly pastoralist populations, restricting urban settlement to Arab and Asian traders and retired Somali soldiers. Later, however, political, economic and environmental processes across the region brought pastoralists to towns like Isiolo

in large numbers, repurposing the spaces from which they were historically excluded. Lacking any local industry, Isiolo's particular significance derives from its development as a commercial centre, initially around colonial administrative and military bases, and later through its positioning as a transit point between the north and the south. Today, Isiolo is a cosmopolitan centre dominated by five ethnic groups and hosting a population of around 80,000.

In spite of its geographical positioning at the heart of Kenya, viewed from the south, Isiolo is a border town to a land beyond. From the north, Isiolo is perceived as a gateway into Kenya proper, as Hassan Arero describes in his article „Coming to Kenya“. The region north of Isiolo remains marginalized and underdeveloped in terms of infrastructure and services – a „Kenya B“ which stands in stark contrast to its southern neighbor. As recurrent drought, war and conflict have rendered subsistence pastoralism an increasingly unviable livelihood strategy, northern towns have grown in size and importance as pastoralists settle in and around urban centres to diversify into urban livelihoods. Towns are also home to a small, urban pastoralist-cum-business elite which emerged with the commercialization of the livestock economy during the late colonial period. Urbanization in Isiolo is a material manifestation of pastoralist sedentarization, wealth differentiation, forced displacement from neighboring countries and other parts of Kenya, and economic migration from southern Kenya. The town thus means different things for its diverse population; some thrive whilst many struggle to

survive on the peripheries of society, eking out livings as „hustlers“, casual laborers, petty traders and sex workers.

Urban space in Isiolo is highly contested. Each of the town's five predominant ethnic groups have their own histories and narratives of migration to the town, accompanied by accounts of their particular entitlements to urban land. Tension over spatial and economic competition sporadically flares up in violence, often incited through local electoral politics. In recent years, incidents of violence have escalated with the promise of urban development under the Kenyan government's Vision 2030 development programme. The blueprint plans to build a „resort city“ on the outskirts of Isiolo town as a node in its broader infrastructural developments across the Horn which constitute the Lamu Port-South Sudan-Ethiopia Transport Corridor (LAPSSET) project. Combined with decentralization following the March 2013 general election, the prospects of these developments have prompted the intensification of spatial, political and economic competition in Isiolo.

„Frontier urbanism“

Isiolo has thus been shaped and continues to be shaped by historical and contemporary frontier projects which have sought to both contain and open up northern Kenya. The state's interest and presence in Isiolo has waxed and waned in rhythm with these projects, processes which likely differentially generate openings and closings for different urban dwellers. In exploring these dynamics through livelihoods and markets, I hope to gain insights into the aspirations and

future imaginaries captured in what I (for now) am calling „frontier urbanism“.

Extensive literature on post-colonial urban Africa has opened up discussions around the social, economic and political dynamics that cities produce and how these work to shape urban space and possibilities. This literature has often described the urban as encompassing creative spaces of opportunity that, often paradoxically, emerge from conditions of protracted uncertainty and precarity. Extensive „informalisation“ accompanying post-independence economic decline, structural adjustment and the „roll back“ of the state has opened up space for the emergence of non-state forms of authority through which access to urban resources is governed. Scholars have shown how states continue to yield power and influence through these realms and forms of authority, however ambiguously. Urban governance in Africa has thus been described as a relational process emanating from complex entanglements of power through which rules or norms are rarely fixed or stable. In this context, urban residents must constantly adapt to fluid circumstances in ways that have often been lauded as highly creative and entrepreneurial. Although it is the very instability of urban life that is said to enable this creative potential and sense of possibility, these celebratory accounts risk discounting the abject poverty and exclusion that so many urban Africans face. Scholars such as Filip De Boeck and Abdulmaliq Simone have provided more nuanced accounts, portraying urban experiences as characterized by both fluidity and stuckness – by creativity and op-

portunity as well as by persistent poverty, social immobility and violence – and the tensions that emerge from this apparent contradiction.

The majority of studies on urban Africa have focused on capitals and megacities. The more limited literature on „small towns“ has tended to focus on their linkages with rural hinterlands and the interdependence of rural and urban spheres. As a growing „border-like“ town, Isiolo should be viewed not only as a manifestation of rural-urban migration and pastoralist sedentarization, but also as shaped by wider regional and global processes. An extensive literature on the political economies of borderlands emphasizes the particularly fluid nature of border spaces as simultaneously on the „edge“ of nation-states and as centres in regional economic and political dynamics, and the opportunities and subjectivities that are produced through this dynamism. These studies have encouraged us not to see „marginal“, borderland or frontier spaces as characterized by the *lack* of the state, however, but by their particular relationships with it, and the ways through which states manifest in seemingly peripheral places. Here, there are parallels with studies of urban „informality“; borderlands are spaces of opportunity by virtue of their ambivalent relationships with the state, and thus are simultaneously pockets of intense competition for power and authority. These perspectives are useful to think through in relation to the possibilities of life on the urban „frontier“ and the forms of „urbanism“ that emerge.

The urban gateway: frontier marketplaces

I propose to locate my inquiry, at least initially, in Isiolo's commercial and market spaces. Isiolo's regional significance and growth appears to derive from its position as both a „gateway“ between the „two Kenyas“ and as a destination for migrants and settled pastoralists, who typically come to the town in search of economic opportunities. Marketplaces seem to capture the at once territoriality of the town and the flows of goods and people that constitute it. Marketplaces are manifestations of rural and urban as well as broader regional linkages. Their importance for people's everyday survival and future imaginaries and as sites through which some are able to derive particular power and influence, render markets highly politicized spaces.

During approximately a year of ethnographic fieldwork, I plan to explore trading relations, trajectories and histories in Isiolo's marketplaces as a window into urban politics and power relations. Through these inquiries, I seek insights into urban possibilities and ways of being on the frontier.

The project is part of the research network „Property and Citizenship in Developing Societies“, led by Christian Lund (University of Copenhagen), under the sub-project „Changing modes of urban governance in crisis and post-crisis contexts“ (www.procit.dk). It builds on fieldwork in Isiolo in 2010 under the project „Trade and trust in northern Kenya“, coordinated by David M. Anderson (University of Warwick) and funded by the British Institute in Eastern Africa.

Folkekirkesynets udvikling og religionens afvikling

Af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Rasmus Markussen

Folkekirken er igennem de senere år blevet stillet over for store udfordringer, blandt andet på grund af dens uafklarede forhold til staten, et stadigt fallende medlemstal

og beskyldninger for at være kedsommeligt traditionalistisk og uvedkommende. Situationen forstærkes af, at „religionens genkomst“ i nyere tid har udfordret den klassiske sekulariseringstese, som hævder, at religion forsvinder naturligt i takt med, at samfundet affortrylles.

Den tyske teolog Friedrich Gogarten antog, at sekularisering er den naturlige konsekvens af den kristne forkyndelse, og påpegede farerne ved dens modstykke, sekularismen, som er fjendtligt stemt over for kristendommen. Uden at tage hensyn til Gogartens sondring har en række betydningsfulde religionssociologer hævdet, at hvis sekulariseringen faktisk har sin oprindelse i kristendommen, betyder det i sidste ende kun, at denne har gravet sin egen grav. Derfor står netop de trossamfund, som er kommet sekulariseringen i møde, langt svagere end de, der

har forsøgt at stå den imod, hvilket kan forklare de udfordringer, som folkekirken – på godt og ondt – står overfor. Spørgsmålet er altså, om folkekirken nuværende situation er et udtryk for, at den har overgivet sig for let til moderniteten og dermed selv har bidraget til opløsningen af kirkelighed og menighedsliv? Eller om den er resultatet af en bevidst og teologisk velbegrundet strategi?

Det er blandt andet denne problematik, der ligger til grund for mit ph.d.-projekt *Folkekirketankens udvikling og religionens afvikling. Tidehvert og dansk kirkeliv 1930-1965* (arbejdstitel). Det er en begrebshistorisk undersøgelse af det eller de kirkesyn, som udvikledes i mødet mellem dansk tradition og international modernistisk teologi og tænkning, og som – måske til nogens overraskelse – stadig gør sig gældende.

Men hvad har nu folkekirkesyn, begrebshistorie og Tidehvert med hinanden at gøre?

Tidehvert og moderniteten

For at begynde bagfra: Bevægelsen eller tidsskriftet og arbejdsfællesskabet Tidehvert er helt uomgængelig for forståelsen af nyere dansk kirkehistorie, også

hvad angår folkekirkesynet. Men selvom det er et særligt dansk generationsopgør, er det er også nært beslægtet med den fortrinsvis tysksprogede dialektiske teologi, som var en teologisk reaktion på den krise i vestens åndsliv, som 1. Verdenskrig nok ikke skabte, men i hvert fald synliggjorde.

Det gælder også i Danmark, hvor krisen dog i vidt omfang blev afbødet med Staunings genvalg i 1930 og omdannelsen af Socialdemokratiet til et folkeparti. Stabiliteten blev sikret med grundlæggelsen af velfærdsstaten med Kanslergædeforliget i 1933, støttet til praktisk og ideologisk *nationbuilding* under paroler som „Danmark for Folket“ og „Kultur for Folket“.

Det er stort set blevet overset (eller glemmt), at dette politiske nybrud har en parallel i det oprindeligt relativt venstreorienterede Tidehverv. Kredsen omkring Tidehverv har gennem sin dialektisk teologiske fortolkning af arvegodset (Martin Luther, N.F.S. Grundtvig, Søren Kierkegaard, Morten Pontoppidan og Jakob Knudsen) en ret stor del af æren – eller ansvaret – for fremkomsten af den klassiske, minimale folkekirke: En teologisk rummelig og absolut apolitisk borgerlig ordning, som varetager folkets basale religiøse behov. Men som også hviler på en Guds-ord-teologi, som er et opgør med enhver form for religiøsitet. Derfor har man prædikeret om at være livet og jorden, det vil sige den konkrete virkelighed, tro og dermed ind imellem også kirkebænkene tomme. Og dermed har man på godt og ondt hjulpet sekulariseringen på vej.

Selvom Tidehverv er et oplagt grundlag at studere folkekirkesynets udvikling i det 20. århundrede på, så er det også for-

bundet med flere vanskeligheder; at Tidehverv ikke har villet og ikke har kunnet gøre sig gældende som en egentlig kirkelig retning, og at det på grund af teologiske og personlige uoverensstemmelser er kommet til en række meget voldsomme og betydningsfulde brud op gennem tiden, er blot to eksempler herpå. Så hvordan finder man frem til et nogenlunde konsistent kirkesyn hos en række overmåde indflydelsesrige teologer, der måske-måske ikke er en bevægelse, og i hvert fald selv afviser at være det, uden at gøre vold på sit materiale?

Sprog og historie

En oplagt mulighed er at anvende den begrebshistoriske metode, der, frem for at fokusere på for eksempel enkeltbegivenheder eller personer, interesserer sig for de såkaldte *historiske grundbegreber*. Dermed tilhører begrebshistorien den sproglige vending inden for historiografien.

Begrebshistorien er langt hen ad vejen udformet af den tyske historiker Reinhart Koselleck og kommer i sin rene form til udtryk i det store værk *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* (1972-1997). Før Koselleck påbegyndte sit historiske studium, havde han været med i Hitlerjugend, frivillig i den tyske hær, russisk krigsfange, først udkommanderet til at hjælpe til med at rydde udryddelseslejren Auschwitz og derpå interneret i en fangelejr i Kasakhstan, og endelig efter hjemkomsten til det delte Tyskland tvangsindlagt til vestlig, demokratisk genopdragelse. Disse oplevelser ansporede Koselleck – inspireret af især Martin Heidegger og Carl Schmitt – til at

søge efter oprindelsen til *the Age of Extremes*. Og den fandt Koselleck i modernitetens historiefilosofis sekulariserede eskatologi, som manifesterer sig i ideologier og anden form for utopisk tænkning.

Det er en grundlæggende tanke hos Koselleck, at fordi de historiske grundbegreber er forbindelsesled mellem menneskets *erfaringsrum* og dets *forventningshorisont*, er de byggesten i det politiske og sociale sprog, som overhovedet muliggør et samfund. Og begreberne er altså helt grundlæggende for forståelsen af dette samfunds historie. Begrebshistorien er endvidere baseret på den antagelse, at begreberne oprindeligt var erfaringsnære, men at afstanden mellem erfaringsrum og forventningshorisont med overgangen fra tidlig moderne til moderne tid omkring Den Franske Revolution – den såkaldte *Sattelzeit* – er blevet større og større, og modernitetens begreber derfor tilsvarende er blevet mere og mere abstrakte. De har, ifølge Koselleck, undergået en *temporalisering* (de er mere fremtidsrettede), en *demokratisering* (de er mere tilgængelige), en *ideologisering* (de bruges af politiske ideologier) og en *politisering* (de er genstand for semantisk kamp). Og dermed har man gennem en undersøgelse af et eller flere grundbegrebers oprindelse, udvikling og brug samt af sammenhængen med andre grundbegreber og modbegreber et enestående grundlag at undersøge den overordnede, men netop sprogligt funderede begivenhedshistorie på.

Og det gælder ikke kun inden for politisk og social historieskrivning, men også i kirkehistoriografien; det teologiske sprog hviler i lige så høj grad på historiske grundbegreber. Og nok er Tidehvervs

erklærede anliggende „gammeldags luthersk kristendom“, „umoderne“ og „reaktionært“, men Tidehverv er netop som sådant – og som antydet ovenfor – selv i høj grad et barn af moderniteten. Dets anti-ideologiske kamp føres i og med modernitetens sprog, og det er om noget en kamp om netop begreber.

Projektets formål

Da Tidehverv er så markant til stede i den midterste del af det 20. århundrede danske kirkehistorie og kulturliv, er der, ud over bladet selv, et stort og varieret materiale at bygge en undersøgelse af et „tidehvervsk“ kirkebegreb på. Fra det kirkelige liv gælder det især prædikener og salmer, men også et tidsskrift som det vestfynske kirkeblad *Sognet*. Desuden gjorde man sig gældende i det offentlige intellektuelle liv med kritik af tidsånden i artikler og polemikker i tidsskrifter som *Dansk Folkeliv*, *Dansk Udsyn*, *Det tredje Standpunkt*, *Heretica* og dagbladet *Information*. Fra den akademiske teologi kommer der væsentlige både kirkehistoriske og dogmatiske forskningsbidrag. På det overordnede plan ses det vigtige samspil mellem teologi og politik i nyere danske kirkehistorie ikke mindst i nedsættelsen af Strukturkommissionen i 1964. Og desuden bliver den lange række af udgivne bøger og tidsskrifter yderligere suppleret med et stort udgivet materiale i form af for eksempel breve og dagbøger fra en række arkiver.

Ligeså betydningsfuldt som Tidehverv har været, lige så omdiskuteret er det også. Det overordnede kronologiske forløb er velkendt, og både tilhængeres og modstanderes fortolkninger heraf ligeså, og måske netop derfor har der kun sjæl-

dent været blik for de større kirke-, teologi- og åndshistoriske sammenhænge og helheder. Det kan selvfølgelig ikke undgås, at et udvalg af teologiske profiler fra Tidehvervs første generation (for eksempel Gustav Brøndsted, Knud Hansen, N.I. Heje, Johannes Horstmann, N. Otto Jensen, K.E. Løgstrup, Kristoffer Olesen-Larsen, Tage Schack, Kaj Thaning og K.L. Aastrup) kommer til at stå i cen-

trum, men det er i højere grad som brugere af netop de begreber, der kaster lys over måden, hvorpå de tænkte og italesatte kirken, dengang man stadig tog sekulariseringen for givet.

Mit projekt er således ikke endnu et forsøg på at skrive Tidehvervs historie, men et forsøg på ved hjælp af den begrebshistoriske metode, og på baggrund af Tidehverv, at skrive dansk kirkehistorie.

At bedrive danske kandidatuddannelser i Kina

Af studiechef Maj-Britt Johannsen

Københavns Universitet indgår sammen med syv andre danske universiteter i et samarbejde med et kinesisk universitet omkring forskning, ph.d.- og kandidatuddannelser,

og de første samarbejdsuddannelser på kandidatniveau havde studiestart i Beijing den 1. september 2012.

Forår 2013 gik turen til Beijing, Kina, hvor jeg i tre måneder var udstationeret som studieadministrator for Københavns Universitet i forbindelse med de nystartede kandidatuddannelser. Den daværende dekan for Det Teologiske Fakultet Steffen Kjeldgaard-Pedersen indvilligede i at bevilge en orlovsperiode, som muliggjorde udstationeringen.

Det var en spændende og lærerig udfordring at skulle administrere kandidatuddannelser i samarbejde med de kinesiske samarbejdspartnere og ikke mindst at skulle sikre, at væsentlige dele af dansk forvaltningspraksis og regelgrundlag blev implementeret på et kinesisk universitet.

Baggrund for universitetssamarbejdet mellem Danmark og Kina

Kina er verdens næststørste økonomi, og efter USA er Kina det land i verden, som investerer mest i forskning og udvikling. Kinas investeringer i forskning og udvikling gør det attraktivt for danske forskningsmiljøer at indgå i et tættere samarbejde med kinesiske forskningsmiljøer, og i 2008 fremlagde regeringen en strategi for vidensamarbejde mellem Danmark og Kina. Det blev besluttet at etablere et dansk-kinesisk universitetscenter for bl.a. at styrke eksisterende forskningsnetværk og skabe nye netværk, skabe rammer for uddannelse af ph.d.- og kandidatstuderende i et internationalt forskermiljø samt øge de danske universiteters muligheder for at rekruttere dygtige kinesiske forskere og studerende.

I april 2010 indgik otte danske universiteter en aftale med Graduate University of Chinese Academy of Sciences (GU-CAS, det nuværende UCAS) om etableringen af et dansk-kinesisk universitetscenter i Beijing, og resultatet blev oprettelse af Sino-Danish Center for Education and Research (SDC). SDC er den største danske satsning inden for uddannelse og forskning uden for Danmarks grænser.

Sino-Danish Center for Education and Research (SDC)

SDC danner rammerne for at udbyde kandidatuddannelser og uddanne ph.d.-studerende inden for forskningstemaerne Sustainable Environment, Renewable Energy, Nanoscience and Nanotechnologies, Life Sciences samt Welfare Studies and Innovation Management. SDC adskiller sig fra andre udenlandske uddannelsesinitiativer i Kina, som i stedet har valgt at oprette deres helt egne campusser i Kina.

Den danske involvering i samarbejdet koordineres af det danske SDC-sekretariat ved Århus Universitet, der ledes af den danske SDC-direktør. Den danske direktør har dog sin daglige arbejdsplads ved SDC-sekretariatet i Beijing, der er bemanded med både danske og kinesiske studieadministratorer. Den daglige ledelse varetages i fællesskab af den danske og den kinesiske direktør.

SDC-sekretariatet i Beijing har primært til opgave at administrere kandidatuddannelserne, men varetager også opgaver relateret til ph.d.-området samt koordinerer besøg fra f.eks. uddannelsesinstitutioner i Danmark.

SDC kandidatuddannelser

SDC åbnede i september 2012 i Beijing med 104 danske og kinesiske studerende på fire kandidatuddannelser. Uddannelserne er opbygget efter danske principper, akkrediteret af ACE Danmark og godkendt til udbud i Kina. Den danske akkreditering garanterer, at uddannelserne har samme kvalitet som kandidatuddannelser på danske universiteter. I alle programmer bliver der undervist på engelsk af danske og kinesiske forskere, og

der optages studerende fra både Danmark og Kina. Kandidater modtager en dobbeltgrad efter opfyldelsen af programmet – en fra det danske universitet, der er initiativtager til uddannelsen, og en fra UCAS.

SDC udbyder nu syv kandidatuddannelser: Water and Environment, Neuroscience and Neuroimaging, Public Management and Social Development, Innovation Management, Omics, Nanoscience og Chemical/Biochemical Engineering. Københavns Universitet er initiativtager til Water and Environment og Nanoscience og er inden for disse temaer involveret i forskningssamarbejde, ph.d.-uddannelser samt undervisning på de to kandidatuddannelser.

Det at uddannelserne udbydes i Kina, ses som attraktivt for de danske studerende. Det giver bl.a. mulighed for at få adgang til naturressourcer i otte forskellige klimazoner og at få adgang til at trække data fra et samfund med jordens største befolkning samt at få adgang til de største og mest moderne videnskabelige forskningslaboratorier. Danske studerende får også en enestående mulighed for få viden om den kinesiske kultur, opleve megabyen Beijing og lære kinesisk, og disse kompetencer forventes at være værdifulde for fremtidige arbejdsgivere.

Selvom fordelene ved at læse i Kina har været fremhævet, og der har været ført en omfattende rekrutteringskampagner på de danske universiteter, har det været en udfordring for SDC at rekruttere og fastholde danske kandidatstuderende, især på de naturvidenskabelige uddannelser. Samtaler med de studerende har bekræftet antagelsen om, at studerende på de to samfundsvidenskabelige uddan-

nelser i høj grad er optaget af de kulturelle aspekter ved at være i Kina og, at opbygge interkulturelle færdigheder, hvorimod de naturvidenskabelige studerende først og fremmest prioriterer fagligheden.

SDC-studieadministration

Min opgave var at medvirke til at implementere væsentlige dele af dansk forvaltningspraksis og regelgrundlag så langt, det kunne lade sig gøre i forhold til SDC og UCAS, og samtidig sikre, at uddannelserne kunne udbydes og administreres inden for de givne rammer. Arbejdsopgaverne omfattede udvikling og igangsættelse af studieadministrative processer og procedurer, afvikling af undervisning og eksamen, behandling af klagesager, udarbejdelse af en ordning for praktik- og udlandsophold samt sekretariatsbetjening af råd og nævn – og udfordringer var der nok af.

De danske uddannelser er i Danmark underlagt de samme love og bekendtgørelser, men den store variation i indhold og opbygning af studieordningerne gav store udfordringer, da der skulle udformes en fælles struktur for en SDC-studieordning samt fælles regelgrundlag for uddannelserne. Men studieordningerne bød også på andre udfordringer, og allerede et halvt år efter opstart af uddannelserne måtte vi revidere studieordningerne, så det faglige indhold, undervisning og eksamen blev tilpasset forholdene, underviserne og de studerende i Beijing. Kendskabet til indholdet i de danske studieordninger var desværre heller ikke altid godt nok hos de kinesiske undervisere, og dette resulterede i klager fra danske studerende. I Kina har man ikke tradition

for klager over undervisning og underviseren, og det viste sig at blive en udfordring at håndtere en klagesag og udarbejde en klageprocedure, som tog hensyn til de særlige forhold i Beijing.

Planlægning og afvikling af undervisning og eksamen var især en vanskelighed, fordi der ofte var mange danske og kinesiske undervisere om et fag, og fordi de danske undervisere ofte valgte at være i Beijing i korte intensive perioder. Der var således løbende modtagelse af danske undervisere, og med blokstruktur og kompakte undervisningsforløb var der også løbende afholdelse af eksamen. Desuden var der ikke systemunderstøttelse, og dette gav problemer for registrering af eksamensresultater efter både den danske og kinesiske karakterskala og behandling af klagesager. UCAS havde administrationssystemer, men disse var på kinesisk, og kun de kinesiske medarbejdere havde adgang, og deres system var tilpasset det kinesiske regelgrundlag og understøttede derfor ikke det danske regelgrundlag.

SDC-samarbejdet

Den store udfordring for det dansk-kinesiske samarbejde om SDC-uddannelserne er den gensidige forståelse af hinanden som samarbejdspartnere samt forståelsen af de kulturelle og institutionelle forskelle. Kinesiske universiteter har både en akademisk søjle og en partisøjle, og det kan være svært at gennemskue, hvor beslutninger træffes. Traditioner inden for tilrettelæggelse af uddannelser og undervisnings- og eksamensformer er meget forskellige, og sprogbarrierer og kulturelle forskelle gør det vanskeligt at kommunikere om, hvordan parterne kan mø-

des. Danske studerende er uvante med de kinesiske underviseres undervisningsformer, der ofte ikke indbyder til aktiv deltagelse eller projektarbejde. Og de danske undervisere finder det vanskeligt, at få de kinesiske studerende til at deltage aktivt i undervisningen. Danske studerende foretrækker forskellige former for eksamen, hvor kinesiske undervisere synes at foretrække multiple choice-eksamener.

På trods af de store kulturelle forskelle oplevede jeg i studieadministrationen og blandt underviserne en stor vilje til at få samarbejdet om uddannelserne til at fungere. Det var utrolig spændende at være en del af SDC-samarbejdet og at være med til at løse de administrative opgaver, som samarbejdet bød på, i samarbejde med de kinesiske ansatte i studieadministrationen.

Forårsprogram Teologisk Forening 2014

Tirsdag den 18. februar

Lektor emeritus Geert Hallböck og professor Troels Engberg-Pedersen
„Evangelium, fortælling og fravær – samtale om Markusevangeliet“

Torsdag den 4. marts

Professor emeritus Medhi Mozaffari og
professor MSO Thomas Hoffmann
„Islamisme mellem religion og politik“

Tirsdag den 25. marts

Professor (MSO) Christine Svinth-Væрге Pöder
„Lutherrenæssancen og jagten på den negative vished“

Tirsdag den 29. april

Cand.mag., ph.d. Lars Christiansen
„Carl Schmitt som politisk teolog“

Tirsdag den 6. maj

Skulptør, cand.theol. Hein Heinsen og lektor Carsten Pallesen
„Skulpturens status mellem kunst og teologi“

Kalender for Det Teologiske Fakultet

Særlige arrangementer og åbne møder ved Fakultetet annonceres under arrangementer på www.teol.ku.dk, i Universitetsavisen, Fakultetets studenterblad og så vidt muligt i Præsteforeningens Blad samt eventuelt i dagspressen.

Ved redaktionens afslutning er der planlagt følgende arrangementer på Fakultetet for forårssemester 2014. Ændringer i programmet kan forekomme. Yderligere oplysninger om de enkelte arrangementer kan ses på www.teol.ku.dk. Alle arrangementerne er opgivet med præcise minuttal.

Kalender for **Teologisk Forening** se s. 50

Kalender for **Søren Kierkegaard selskabet** se s. 55

Fredag den 7. februar 2014 kl. 10.15-12.00

„Representing Suffering“. Projektseminar ved Ettore Rocca.

Sted: Søren Kierkegaard Forskningscenter, Farvergade 27 D, 1463 København K.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenter

Fredag den 7. februar 2014 kl. 13.15

„Après la deluge: eller Københavnerskolen og hvad så“. Afskedsforelæsning ved professor, dr.theol. Niels Peter Lemche.

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Det Teologiske Fakultet/Afdeling for Bibelsk Eksegese

Fredag den 21. februar 2014 kl. 10.15-12.00

„Kierkegaard and the Question of Dignity“. Projektseminar ved Iben Damgaard.

Sted: Søren Kierkegaard Forskningscenter, Farvergade 27 D, 1463 København K.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenter

Fredag den 28. februar 2014 kl. 13.15

„Din retfærdighed er ikke synlig, den kan ikke sanses“. Om tro og kristenliv hos Luther og i den lutherske tradition. Tiltrædelsesforelæsning ved professor mso Anna Vind.

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Det Teologiske Fakultet/Afdeling for Kirkehistorie

Fredag den 7. marts 2014 kl. 10.15-12.00

„Hereditary Sin and Neighbour Love in Psychoanalytic Perspective“. Projektseminar ved Mads Peter Karlsen.

Sted: Søren Kierkegaard Forskningscenter, Farvergade 27 D, 1463 København K.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenter

Fredag den 7. marts 2014 kl. 13.15

„Tomhændet må ingen se mit ansigt.“ Gavens teologi i Det Gamle Testamente. Tiltrædelsesforelæsning ved professor mso Anne Kathrine de Hemmer Gudme.

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Det Teologiske Fakultet/Afdeling for Bibelsk Eksegese

Fredag den 14. marts 2014 kl. 13.15-16.00

Udvidet GT Seminar med besøg fra kollegerne i Lund og Oslo:

13.15-14.30: Stefanie Schön, ph.d. stipendiat, Oslo Universitet: „Adultery or Adulteration? No Marriage in the so-called ‘Prophetic Marital Metaphor’ in Hosea 2“ (foredrag med efterfølgende diskussion + spørgsmål)

14.30-14.45: Pause

14.45-16.00: David Willgren, ph.d. stipendiat, Lund Universitet: „Psalms 1 & 2 as Preface: Clues to the Composition of the Book of Psalms“ (foredrag med efterfølgende diskussion + spørgsmål).

Sted: Aud. 8/9, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Fredag den 21. marts 2014 kl. 10.15-12.00

„Getting to Know Selves“. Projektseminar ved Annemarie van Stee.

Sted: Søren Kierkegaard Forskningscenter, Farvergade 27 D, 1463 København K.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenter

Fredag den 21. marts 2014 kl. 13.15

Åbenbaring: Princip og problem. Tiltrædelsesforelæsning ved lektor Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen.

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Det Teologiske Fakultet/Afdeling for Systematisk Teologi

Tirsdag den 25. marts 2014 kl. 16.15-18.30

Teologisk samtale om Kristendommens prægnsans: det hellige, almindelige liv.

Med udgangspunkt i Anna Marie Aagaards bog „Mod til at tro. Kapitler om hellighed“, Anis 2013 arrangeres der en teologisk samtale med indledende oplæg fra:

Professor Samuel Rubenson, Lund: Oldkirkelige perspektiver.

Lektor Else Marie Wiberg Pedersen: Økumeniske og lutherske perspektiver

Sognepræst Niels Nyman Eriksen: Hellighed i Folkekirken på Vesterbro i dag.

Sognepræst Ghita Katz Olsen. Hellighed på Islands Brygge i dag

Respons fra og diskussion med docent emerita Anna Marie Aagaard

Teologisk samtaleleder: Professor Niels Henrik Gregersen

Der serveres kaffe undervejs. Anna Marie Aagaards nye bog kan købes til favørpris. Efter den teologiske samtale er alle interesserede inviterede med til fælles middag med samta-

lens indledere og Anna Marie Aagaard (ca. 150 kr. pr. kuvert). Tilmelding til hri@teol.ku.dk senest tirsdag den 18. marts 2014.

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Onsdag den 26. marts til onsdag den 27. marts 2014

Memory, Identity, and Limits of Understanding: Jewish Sources and Resources (Part 2).

Sted: Aud. 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Claudia Welz, Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 28. marts 2014 kl. 10.15

Gæsteforelæsning ved professor Amir Eshel „Fururity: Why the Past Matters“.

Sted: Lok. 403, Købmagergade 46, 4. sal, 1150 København K.

Arr.: Claudia Welz, Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 28. marts 2014 kl. 13.15

Prædikenens polyfoni: hvad kan vi lære af Bakhtin? Tiltrædelsesforelæsning ved professor mso Marlene Ringgaard Lorensen.

Hvad er kirkelig succes? Overvejelse over et praktisk teologisk problem. Tiltrædelsesforelæsning ved lektor Anders Holm.

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Det Teologiske Fakultet/Afdeling for Systematisk Teologi

Torsdag den 3. april 2014 kl. 9.00 til lørdag den 5. april 2014 kl. 15.00

International conference. Material Philology and the Dead Sea Scrolls: New Approaches for New Text Editions.

Sted: Oplyses senere

Arr.: Qumransatsningen, Afdeling for Bibelsk Eksegese

Fredag den 4. april 2014 kl. 10.15-12.00

„Selflessness as Sin: Kierkegaard, Nietzsche and Mary Daly“. Projektseminar ved Deidre Green.

Sted: Søren Kierkegaard Forskningscenter, Farvergade 27 D, 1463 København K.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenter

Fredag den 4. april 2014 kl. 13.15

Tiltrædelsesforelæsning ved professor mso Iben Damgaard over emnet „Hvilken rolle spiller menneskets værdighed?“

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Det Teologiske Fakultet/Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 25. april 2014 kl. 10.15-12.00

„Difficult Freedom“. Projektseminar ved Arne Grøn.

Sted: Søren Kierkegaard Forskningscenter, Farvergade 27 D, 1463 København K.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenter

Fredag den 2. maj 2014 kl. 13.15-15.00

GT-seminar ved lektor, ph.d. Ingrid Hjelm: „Mødre, hustruer, døtre, søstre og horer. Størhed og fald i GT's kvinde billeder fra Genesis til Ezekiel“. Oplæg og diskussion i relation til KAN kernefag i GT.

Sted: Aud. 8/9, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Fredag den 9. maj 2014 kl. 10.15-12.00

„Love and the Recommencement of Ethics“. Projektseminar ved Dario González

Sted: Søren Kierkegaard Forskningscenter, Farvergade 27 D, 1463 København K.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenter

Mandag den 12. maj 2014 kl. 13-16

Fællesseminar Søren Kierkegaard Forskningscenter og Afdeling for Systematisk Teologi „Refigurations of Christ – in Kierkegaard, Dostoevsky and Nietzsche“ George Pattison & Iben Damgaard.

Sted: vær. 319, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenter og Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 23. maj 2014 kl. 10.15-12.00

„In Search of an „Existential-Videnskab“: Some Remarks on Kierkegaard's Ontology. Projektseminar ved Gabriel Ferreira da Silva.

Sted: Søren Kierkegaard Forskningscenter, Farvergade 27D, 1463 København K.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenter

Søndag den 22. juni 2014 til onsdag den 25. juni 2014

International conference. Rewriting in Luke and Acts: A Conference on Luke's Literary Creativity.

Sted: Comwell Hotel, Roskilde

Arr.: Forskningsprojektet Evangelierne som genskrevet Bibel, Afdeling for Bibelsk Eksegese

Søren Kierkegaard Selskabet

Program for foråret 2014

Alle foredrag starter kl. 19.30 og foregår i
Kældercafeen, Købmagergade 44 over gården, 1150 København.
Selskabets medlemmer har gratis entré. Entré for ikke medlemmer kr. 50,-

Torsdag den 30. januar

Mads Peter Karlsen, cand.theol, ph.d., postdoc.

„Slavoj Zizek og Kjerlighedens Gjerninger“

Torsdag den 27. februar

René Rosfort, cand.theol., ph.d.

„Det skrøbelige sind: Kierkegaard, personbegreb og sindslidelse“

Torsdag den 27. marts

Peter Tudvad, cand.mag., filosof og forfatter

„Den balstyriske Kierkegaard“

Torsdag den 24. april

Anders Moe Rasmussen, lektor

„Inderlighed – et centralt, men dunkelt begreb i Kierkegaards tænkning“

Torsdag 22. maj

Sørine Gotfredsen, forfatter og sognepræst

„At leve med Søren Kierkegaard“

Søren Kierkegaard Selskabet: Sekretær: Cand.mag. Louise Crandal,
Formand: Sognepræst, cand.theol. & ph.d. Birgitte Kvist Poulsen.
Kontakt: www.kierkegaardselskabet.dk

Publikationer fra Det Teologiske Fakultet

40. Esben Lunde Larsen, *Frihed for Loke saavel som for Thor. N.F.S. Grundtvigs syn på åndelig frihed i historisk og aktuelt perspektiv*. Ph.d.-afhandling. 2012. 324 sider.
41. Anne L.C. Runehov, Charles Taliaferro (eds.), *The Human Project in Science and Religion*. Copenhagen University Discussions in Science and Religion Vol. II. 2013. 247 sider.
42. Niels Valdemar Vinding, *Muslim Positions in the Religio-Organisational Fields of Denmark, Germany and England*. Ph.d.-afhandling. 2013. 272 sider.
43. Margrete Syrstad Andås, *Imagery and ritual in the liminal zone. A study of texts and architectural sculpture from the Nidaros province c. 1100-1300*. Ph.d.-afhandling. 2013. 348 sider.
44. Diana Rigtrup, *Ritual og Mening. En religionsfilosofisk og ritualteoretisk undersøgelse af ritualets betydning i krisesituationer med udgangspunkt i case-studier af nøddåb*. Ph.d.-afhandling. 2013. 211 sider.
45. Christine Tind Johannesen-Henry, *Hverdagskristendommens polydoksi. En empirisk-teologisk undersøgelse af tro i cancerrejsens kontekst*. Ph.d.-afhandling. 2013. 337 sider.
46. Søren Holst (red), *Bibelens aktualitet i undervisningen*. Temadag ved Geert Hallbäck's afsked. 2013. 84 sider.
47. Ole Nyborg, *Grundtvig og kærligheden. Kærlighedsforståelsen i N.F.S. Grundtvigs prædikener*. Ph.D.-afhandling. 2013. 277 sider.
48. Kasper Dalgaard, *A Priest for All Generations. An Investigation into the Use of the Melchizedek Figure from Genesis to the Cave of Treasures*. Ph.d.-afhandling. 2013. 249 sider.
49. Rose Marie Tillisch, *Ydmygheden er stedet. Kristustro i P.G. Lindhardts (1910-1988) og Bernhard af Clairvaux's (1090-1153) forkyndelse. Appendix: Salmevalg i P.G. Lindhardts prædikener 1953-1984*. Ph.d.-afhandling. 2014. 253 s. + 40 s.